

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**TRANSFORMACIJA KITAJSKEGA
GOSPODARSTVA**

Ljubljana, september 2002

MAJA KUZEM

IZJAVA

Študentka Maja Kuzem izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Andreja Sušjana, in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 5.9.2002

Podpis:

KAZALO

UVOD	1
1 GOSPODARSKOPOLITIČNA UREDITEV IN RAZMERE V KITAJSKEM GOSPODARSTVU	1
1.1 Gospodarskopolična ureditev Kitajske.....	1
1.2 Kitajsko gospodarstvo pred letom 1978	4
1.3 Cilji in pristop k reformam	5
2 ZNAČILNOSTI IN REZULTATI REFORM	6
2.1 Agrarna reforma	6
2.2 Reforma podjetij	9
2.2.1 Državna podjetja	9
2.2.2 Nedržavna podjetja	11
1.3 Cenovna reforma.....	12
2.4 Reforma plač in trga delovne sile.....	13
2.4.1 Sistem plač	13
2.4.2 Trg delovne sile.....	14
2.5 Reforma finančnega sistema	16
2.5.1 Bančni sistem	16
2.5.2 Nebančne finančne institucije	17
2.5.3 Trg vrednostnih papirjev	18
2.6 Denarna in fiskalna politika	19
2.6.1 Denarna politika	19
2.6.1.1 Oblikovanje in izvajanje denarne politike	19
2.6.1.2 Razvoj in učinki denarne politike	20
2.6.2 Fiskalna politika	21
2.6.2.1 Javni dohodki in izdatki	21
2.6.2.2 Davčne reforme	22
3 POLITIKA ODPRTIH VRAT	23
3.1 Zunanja trgovina.....	23
3.2 Sistem menjave	26
3.3 Tuje investicije.....	27
3.4 Odprte ekonomske cone.....	30
4 KITAJSKA DANES.....	31
4.1 Kitajska danes, problemi in perspektive.....	31
4.2 Neenakost med provincami	35
4.3 Razvoj zahodnih kitajskih provinc	37
4.4 Članstvo v WTO	38
SKLEP	40
LITERATURA	42
VIRI	43

UVOD

Napoleon je napovedal: »Kitajska je kot speči velikan. Pustimo jo ležati in počivati v miru, kajti ko se bo zbudila, bo presenetila svet.« In ta čas je sedaj napočil. Kitajska postaja pomembna sila na gospodarskem zemljevidu sveta. Njene odločitve in ukrepi že vplivajo na svetovne trende in globalno politiko. To ji je uspelo v relativno kratkem času, in sicer s sklopom tržno usmerjenih reform po letu 1978.

Glavni namen mojega diplomskega dela je bil podroben pregled omenjenega vzpona kitajskega gospodarstva. Osredotočila sem se na reforme po posameznih področjih in skušala oceniti, kako jim je uspela tranzicija iz centralnoplanskega v tržno gospodarstvo.

Prvo poglavje opisuje gospodarskopolitično ureditev in razmere v kitajskem gospodarstvu. Predstavila sem stanje in probleme gospodarstva pred obdobjem reform ter cilje in pristope k ekonomskim reformam.

V drugem poglavju sem se ukvarjala z vsebino reform na različnih področjih gospodarstva ter obenem opisala tudi denarno in fiskalno politiko na prehodu. Največji poudarek sem dala na reforme agrarnega sektorja ter podjetij v državni lastnini.

Kako se je razvijala zunanja trgovina in spreminjal menjalni sistem? Koliko in zakaj so tujci investirali v kitajsko gospodarstvo? Kam so se stekale tuje investicije? Na ta vprašanja sem odgovorila v tretjem poglavju.

Zadnje poglavje prikazuje Kitajsko danes. Izvemo lahko, na kakšni razvojni stopnji je kitajsko gospodarstvo, s kakšnimi problemi se sooča ter kateri ukrepi in smeri bi bili najbolj primerni za nadaljnji razvoj. Predstavljen je tudi problem neenakomerne regionalne razvitosti in plan razvoja zahodnih provinc ter čisto na koncu še zadnji dosežek Kitajske, to je priključitev k Svetovni trgovinski organizaciji.

1 GOSPODARSKOPOLITIČNA UREDITEV IN RAZMERE V KITAJSKEM GOSPODARSTVU

1.1 Gospodarskopolitična ureditev Kitajske

Današnje ozemlje LR Kitajske obsega 9.596.960 km² ali 6,4% kopenske površine. Tako je po ozemlju tretja največja država na svetu. S svojimi 1.303.875.000 prebivalci predstavlja več kot petino vsega človeštva (The Europa World Yearbook, 2000, str. 968). Prebivalci so večinoma Kitajci (92%), drugo so narodne manjšine. Naseljeni so predvsem na rodovitnih ravninah in na področju treh rečnih sistemov na jugovzhodu države.

Slika 1: Zemljevid LR Kitajske: administrativne regije

Vir: Map Collection, 2002.

Prvo enotno kitajsko državo je leta 221 p.n.št. ustanovila dinastija Han, imenovala pa se je *Zhong Guo* (Osrednja država). Skozi stoletja so se dinastije vrstile vse do 12.2.1912, ko jih je zamenjala Republika. Danes poznana Ljudska republika Kitajska (*Zhonghua Renmin Gongheguo*, dalje: Kitajska) je bila ustanovljena 1.10.1949 po krvavi državljanski vojni in revoluciji Mao Zedongovih komunistov.

Najvišji organ državne oblasti je Narodni ljudski kongres, ki ima 2.987 posredno voljenih članov s petletnim mandatom. Sestanejo se enkrat letno na plenarni seji, ki traja dva do tri tedne v mesecu marcu ali aprilu. Njegovo stalno telo je komite (320 članov). Oba skupaj imata zakonodajno moč, izvršilna moč pa je v rokah državnega sveta. V praksi pa kongres nikoli ni deloval kot resničen izvor moči, temveč je le odobral odločitve Komunistične partije Kitajske (dalje: Partija).

Partija je s svojim 52 mio člani najštevilčnejša politična stranka na svetu. Njeno glavno telo je centralni komite, katerega člani (193) so voljeni na kongresu Partije za obdobje 4 let in se sestanejo dvakrat letno na plenarni seji. Stalno telo Partije je politbiro (22 članov), ki mu pripada večina oblasti. Nadaljnjo centralizacijo vodenja in kontrole predstavlja komite politbiroja. Sestavljen je iz petih do šestih članov, ki imajo dejansko največjo moč v državi. Njen generalni sekretar in obenem tudi predsednik države je od leta 1989 Jiang Zemin.

Poleg Partije je pomembna politična sila Narodnoosvobodilna armada, ki poleg kopenskih, pomorskih in zračnih sil vključuje tudi policijo in je še vedno osnovni prok politične stabilnosti.

Kitajska je razdeljena na 22 provinc, 5 avtonomnih regij (vključno s Tibetom) in 4 mestne uprave (Peking, Šanghaj, Tianjin in Chongging). Od leta 1999 ima še dve administrativni regiji, to sta prometno, trgovsko in bančno središče Hong Kong ter turistično razvit Makav. Potrebno je tudi opozoriti, da Kitajska šteje Tajvan za svojo 23. provinco. Lokalna uprava v provincah je razdeljena na prefektуре, okraje in mesta, v mestih pa še na občine.

Kitajska je članica Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada. Leta 1995 je postala članica Mednarodne trgovinske zbornice s sedežem v Parizu, lansko leto pa je končno dosegla članstvo v Svetovni trgovinski organizaciji (WTO). Je tudi ena od članic Azijskopacifiškega foruma za gospodarsko sodelovanje (APEC).

Uradna valuta je renminibi (RMB) ali yuan, ki se deli na 10 jiao ali mao ter na 100 fen.

Leta 2000 je bruto domači proizvod (dalje: BDP) znašal 1.099 mia USD, kar je enako 855 USD BDP na prebivalca. Kmetijstvo (vključno z gozdarstvom in ribolovom) je k njemu prispevalo 16% in zaposlovalo 50% delovne sile. Glavni kmetijski proizvodi Kitajske so riž (1. na svetu), pšenica, soja, koruza (2. na svetu), krompir, tobak in bombaž. Zelo dobro imajo razvito tudi sadjarstvo. Medtem ko na zahodu gojijo ovce, koze in govedo, na vzhodu prevladuje svinjereja ter rečni in morski ribolov, kjer so po količini ulova vodilni na svetu.

Kitajska ima dobro razvito industrijo, ki je bila leta 2000 udeležena v BDP z 51% in zaposlovala 23% vse delovne sile. Prevladuje tekstilna, prehrabena, elektronska in kemična industrija. Skoncentrirana je predvsem v obalnih mestih, kjer so posebne ekonomske cone, ki nudijo tujcem določene ugodnosti. Največja prednost kitajske industrije je poceni in mlada delovna sila. Terciarni sektor danes zaposluje 27% delovne sile in prispeva 33% BDP.

Pohvalijo se lahko z ogromnim rudnim bogastvom. Imajo premog, nafto, zemeljski plin in železo (1. na svetu). Za ZDA in Rusijo so tretji največji proizvajalec in potrošnik goriv. V letu 2000 je sektor rudarstva zaposloval 1,2% delovne sile in prispeval 6% celotne industrijske proizvodnje.

Obseg zunanje trgovine strmo raste. V letu 2000 je Kitajska izvozila za 249 mia USD blaga in imela za 33 mia USD trgovinskega presežka. V izvozu prevladujejo stroji in transportna oprema, tekstil, kemični izdelki, čaj, svila in nafta.

Vodilna osebnost politične sfere in gonilna sila gospodarskega razvoja je bil Mao Zedong (1893-1976), ki je leta 1949 ustanovil Ljudsko republiko Kitajsko. Do svoje smrti je bil predsednik države in vodja Partije. Prek množičnih gibanj, kot sta bila Veliki skok naprej in Kulturna revolucija, je skušal vpeljati bolj elementarne in populistične elemente v sovjetski model ekonomskega sistema. Po njegovi smrti je reforme nadaljeval Deng Xiaoping (1904-1997).

Značilnost kitajskega gospodarstva od leta 1953 je centralno planiranje, osnova zanj pa so petletni plani. Leta 1978 so začeli izvajati program ekonomskih in političnih reform. Proces reformacije še traja, sedanji koncept bi lahko opredelili kot socialistično-tržno gospodarstvo.

1.2 Kitajsko gospodarstvo pred letom 1978

Kitajska je bila ob svoji ustanovitvi med najrevnejšimi državami sveta. Gospodarstvo je slonelo predvsem na tradicionalnem kmetijstvu (zaposlovalo 80% delovne sile), kjer pa so se zaradi hitre rasti prebivalstva in zastarele tehnologije začeli pojavljati padajoči donosi. V državi so se začele kazati posledice tujih invazij ter državljanskih vojn, prebivalstvo so bremenili visoki davki in inflacija. Pred vlado je bila tako zahtevna naloga obnove in prestrukturiranja kitajskega gospodarstva. Pri tem so se naslonili na sovjetski model ekonomskega sistema in razvoja.

Letu 1949 so sledila tri leta, znana kot rehabilitacijsko obdobje. Gospodarstvo se je stabiliziralo predvsem zaradi restriktivne denarne in fiskalne politike. Zaključili so tudi agrarno reformo iz leta 1947, s katero so dokončno odpravili fevdalne odnose in velika zasebna posestva ter med 300 milijonov kmetov razdelili 42 mio ha obdelovalne zemlje (Hsü, 1990, str. 653).

Kitajska je leta 1952 na temelju gospodarskih dosežkov v preteklih letih uvedla sistem dolgoročnega planiranja. Povprečna letna stopnja gospodarske rasti v obdobju med letom 1952 in letom 1978 je znašala 4,4%. Pri tem pa je treba poudariti, da je bila gospodarska rast predvsem posledica večje zaposlitve dela in kapitala, ne pa tudi dviga produktivnosti, saj sta Veliki skok naprej in Kulturna revolucija povzročili ekonomski kaos (Solomon, 1999, str. 126).

Leta 1952 so po zgledu nekdanje Sovjetske zveze izdelali prvi petletni plan za obdobje od leta 1953 do leta 1957. Glavni cilji v tem obdobju so bili izgradnja baze težke industrije, izvedba agrarne reforme in kontrola inflacije. Stopnja rasti BDP v tem obdobju je bila 8,3%. Najhitreje je rasla industrija (18%), kar je posledica velikih investicijskih vložkov. Povprečna letna investicijska stopnja v tem obdobju je znašala 21% BDP, kar je bilo za 11 odstotnih točk več kot v letu 1950. Za rastjo industrije je močno zaostalo kmetijstvo (povprečna letna stopnja rasti 4,5%), kar je posledica nižjih investicij. Življenjski standard prebivalstva v celoti se je povečal, standard kmečkega prebivalstva pa upadel. BDP na prebivalca je še vedno znašal manj kot 100 USD. K rasti kitajskega gospodarstva v obdobju prvega petletnega plana je veliko prispeval tudi uvoz kapitalnih dobrin iz Sovjetske zveze.

V času prve petletke je Kitajska doživela tudi dokončen prehod v socializem, saj so nacionalizirali trgovino in industrijo ter preoblikovali družbene odnose na podeželju. Tam so najprej oblikovali skupine vzajemne pomoči, ki so se kasneje zlile v zadruga in leta 1956 in 1957 spremenile v kolektive. Malce kasneje so jih nadomestile komune, ki so bile 8-krat večje od kolektivov in so delovale kot upravne enote, ki so usklajevale načrtovanje poljedelstva, industrije, obrambe in šolstva (Harding, 1987, str. 15).

Drugi petletni načrt (od leta 1958 do leta 1962) je potekal v okviru nove kitajske politike Velikega skoka naprej. Od že tako pregretega gospodarstva je zahteval nadpovprečno visoke stopnje rasti. Vendar hitremu razvoju industrije, ki je zahteval vedno večjo izrabo naravnih surovin, kmetijska proizvodnja ni mogla slediti. Posledica je bila lakota, zaradi katere je umrlo

preko 20 mio ljudi. Kitajski BDP, ki se je v obdobju od leta 1950 do leta 1958 podvojil, je v naslednjih treh letih padel za 25% (Solomon, 1999, str. 126).

Ko se je 2. petletka končala, so se začasno oprijeli enoletnih načrtov gospodarskega razvoja za leto 1963, 1964 in 1965. Po petih letih poljedelske krize (1959-1963) je imela Kitajska leta 1964 zopet bogato letino. Industrijska proizvodnja se je v letu 1964 glede na predhodno leto povečala za več kot 20%.

Od leta 1966 do leta 1970 je začela Kitajska izvajati tretjo petletko, katere glavna naloga je bila rast težke industrije in razvoj kmetijstva, vendar so gospodarski napredek zavirali politični konflikti, znani kot kulturna revolucija (1966-1970). Najbolj prizadet je bil industrijski sektor, ki pa si je kmalu opomogel. Četrty plan, ki so ga začeli izvajati leta 1971, je bil najuspešnejši po prvem, s stalno gospodarsko rastjo predvsem v industrijskem sektorju.

V poznih 70. letih pa se je kitajsko gospodarstvo začelo soočati s problemi, ki niso bili povezani samo z dramatičnimi spremembami v ekonomski politiki, temveč so bili v veliki meri povezani s problemi centralno planiranih gospodarstev: neučinkovitost industrije, poudarek na količini namesto kakovosti, pomanjkanje stika med proizvodnjo in prodajo ter izolacija pred tujo konkurenco. V industriji ni bilo nobene povezave med posameznikovo produktivnostjo in plačilom. Zaradi omejitve prostorske mobilnosti delovne sile in sistema doživljenjske zaposlitve trg delovne sile ni obstajal. Drugih trgov, predvsem finančnih, skoraj ni bilo.

1.3 Cilji in pristop k reformam

Za doseg hitrejše rasti in razvoja, povečanje produktivnosti in učinkovito uporabo virov se je moralo gospodarstvo prestrukturirati. Kitajsko vodstvo z Deng Xiaopingom na čelu je tako leta 1978 sprejelo obsežen program tržno naravnanih reform, katerih glavni cilj je bil povečati fleksibilnost in učinkovitost gospodarskega sistema države.

Namesto za radikalne spremembe so se kitajske oblasti odločile za previden in pragmatičen pristop. Reforme so začeli izvajati postopno na podlagi poskusov in napak. Najprej so jih preizkusili na vzorcu, šele ko so se izkazale kot uspešne, so jih začeli izvajati v širšem obsegu. Osnovne smernice za reforme je postavil komite politbiroja Partije. Rezultat, hitrost izvajanja in smer reform so se razlikovali glede na regije v državi. Lokalne oblasti na nekaterih območjih so reforme začele izvajati takoj, medtem ko so preostali izpolnili le minimalne zahteve centralnega plana.

Poskus reform se je najprej začel na ruralnem območju, kjer so zaradi pritiska na povečanje proizvodnje hrane kasneje tudi najdlje napredovale. Občuten napredek v ruralnem sektorju je ustvaril dobre pogoje za reforme na drugih področjih. V drugi fazi reform, to je v obdobju od leta 1984 do 1988, se je jedro sprememb preusmerilo iz kmetijstva na urbano okolje. Reforme urbanega področja so zajemale širok spekter ciljev s pomembnimi posledicami. Proces

sprememb je zajemal cenovno reformo, reformo sistema planiranja, javnih financ in bančnega sistema, zunanje trgovine ter vprašanja z drugih ključnih razvojnih področjih. Povečanje decentralizacije upravljanja je povzročilo tudi spremembe makroekonomskega nadzora gospodarstva.

Leta 1989 je Kitajska doživela razvojno krizo, ki je bila predvsem politične narave, in se je proces reform upočasnil. Po letu 1993, ko je bila sprejeta kot glavni cilj gospodarskih reform Kitajske ustanovitev socialističnega tržnega gospodarstva, pa je proces reform doživel ponoven zagon, ki se z zmernim tempom nadaljuje še danes (Cao et al., 1997, str. 20).

2 ZNAČILNOSTI IN REZULTATI REFORM

2.1 Agrarna reforma

Kmetijstvo je bilo od nekdaj temelj kitajske države in njene ekonomije in zato zaradi njegove neučinkovitosti prvo področje novih reform. Od ustanovitve nove države vse do leta 1978 je povprečna letna stopnja rasti kmetijske proizvodnje znašala manj kot 2%. Da so lahko nahranili rastočo populacijo, so bili prisiljeni hrano uvažati. Kmetijska proizvodnja je bila organizirana v ljudskih komunah, ki so jih vodile lokalne oblasti na temelju plana.

Glavna cilja kmetijske politike pred reformami sta bila predvsem zadostna proizvodnja poceni hrane za prebivalce urbanih področij ter izvoz hrane, da bi si s tem zagotovili trdno valuto za uvoz nove tehnologije, potrebne za razvoj industrije. Po letu 1978 so z novimi ukrepi in reformami zasledovali 5 glavnih ciljev (Agriculture in China, 1999, str. 16):

- manjša podpora industrije v urbanih področjih,
- zmanjšanje deviznih prihodkov od kmetijske proizvodnje,
- večja skrb za rast kmetijskega dohodka,
- stabilnost trga in dolgoročna prehrabena varnost ter
- varstvo okolja.

Prvi in najpomembnejši ukrep agrarne politike je bila vpeljava sistema odgovornosti gospodinjstev (*pao-kan tao-hu*), ki je nadomestil ljudske komune. Osnova proizvodna celica je postalo kmetijsko gospodinjstvo, ki je zemljo obdelovalo individualno, čeprav je bila le-ta še vedno v lasti države. Kmetje so z državo podpisali pogodbe, ki so natančno opredeljevale količino posevka in pridelka, ki je pripadal državi. Naprej so morala gospodinjstva prodati obvezne prodajne kvote državi, s presežkom pa so svobodno razpolagala. Lahko so ga prodala državi po dogovorjenih cenah ali pa na kmetijskih prostih trgih po tržnih cenah.

Sistem odgovornosti gospodinjstev, ki so ga vpeljali leta 1979, se je počasi razširil v vse province in leta 1984 ga je sprejelo že približno 98% gospodinjstev. Na začetku je bila pravica do uporabe zemlje podeljena za eno sezono ali leto. Da bi kmete spodbudili k večjim investicijam v zemljo, proizvodnjo in dolgoročno planiranje (zaradi negotovosti podaljšanja

pogodbe so raje vlagali v poslopja), so v letu 1984 pogodbe podaljšali na 15-letno obdobje, ob izteku teh pogodb sredi devetdesetih pa za nadaljnjih 30 let (Agriculture in China, 1999, str. 19).

Leta 1985 so sistem obveznih prodajnih kvot nadomestili s prostovoljnim dogovornim sistemom. Kmetje so z državo prostovoljno sklepali dogovore o proizvodnji določenih količin kmetijskih pridelkov. Država je gospodinjstvom v zameno za sklenitev dogovora priskrbel redka produkcijska sredstva, kot so gnojila in gorivo, po subvencioniranih cenah. Količine pridelkov, ki jih je odkupila država, so bile na splošno nižje kot v prejšnjem sistemu

Hkrati z dekolektivizacijo je kitajska država sredi 80. letih počasi začela s sprostitvijo cen in liberalizacijo trga. Najbolj zaščiteni so bili trg žita, bombaža in oljčnih semen. Te so sprostili šele konec prejšnjega stoletja, medtem ko je trg za sadje in zelenjavo, ribe in živali bil prost že na začetku 90. let.

Po letu 1978 je vlada pričela pospeševati razvoj kmetijstva z večanjem vlaganj v to področje. Leta 1978 so za kmetijski sektor namenili 5,26 mia RMB, kar je predstavljalo 10,7% vseh državnih izdatkov. Delež je narasel na 18% v letu 1984, potem pa je začel upadati. Opustitev komun je s sabo potegnila tudi opustitev nekaterih projektov kot na primer namakalne sisteme in nakupe traktorjev. Da bi dosegli večje investicije v kmetijski sektor, so leta 1994 ustanovili Kmetijsko razvojno banko. Od tedaj je kmetijstvu namenjeno več denarja, še vedno pa je zapostavljeno investiranje v kmetijsko raziskovanje.

Glavni problem Kitajske je vprašanje, kako nahraniti rastočo populacijo. Ker bi ne bili radi odvisni od drugih držav, so se naslonili na lastno produkcijo in vodili politiko samozadostne preskrbe. Tako so v obdobju od leta 1979 do leta 1997 z uvozom žita zagotovili le 1,4% potreb prebivalcev. Čeprav proizvodnja žita raste, pa le-ta zaostaja za rastjo prebivalstva in so bili prisiljeni svojo politiko spremeniti. Tako so leta 1996 postavili mejo 95% za tisto, ki naj bi omogočila samopreskrbo. To pomeni, da morajo danes uvoziti 25 mio ton žita ter leta 2030 32 mio žita, če se bo domača poraba povečala na pričakovanih 640 mio ton. Te številke niso zanemarljive in bodo imele velik vpliv na svetovno trgovino.

Da bi si zagotovili zgoraj omenjeno varnost, so leta 1990 ustanovili Državno upravo za žitne rezerve. Ta je zahtevala od velikih državnih žitnih podjetij poleg lastnih komercialnih zalog skladiščiti tudi posebne zaloge tekočega pridelka, za katerega je del skladiščnih stroškov plačevala država. Vzporedno s posebnimi zalogami država od leta 1994 zahteva, da se drži tudi varnostne zaloge žita na ravni provinc in na ravni države kot instrument za stabilizacijo trgov. Zaradi premajhnih skladiščnih kapacitet pa so k lastnim zalogam spodbujali tudi posamezna gospodinjstva. Te zaloge se danes po ocenah gibljejo nekje okoli 100 mio ton. Če bi se kmetje odločili, da bi zaloge plasirali na trg, bi to lahko pomenilo znaten šok za kitajsko gospodarstvo. Leta 1995 so za povečanje varnosti preskrbe s hrano uvedli tudi sistem odgovornosti guvernerja oziroma »politiko riževe vreče« (rice policy bag). S tem ukrepom so dobili vodje provinc večjo odgovornost za stabilnost žitnih trgov znotraj provinc. Da bi povečali produkcijo žita, so kmetom povišali odkupne cene. Kljub nižanju subvencioniranih cen v zadnjih letih se razkorak med

odkupnimi državnimi in tržnimi cenami povišuje. Kitajska bo imela velike probleme, če bo hotela ohraniti subvencionirane cene ob cenejšem uvozu.

Rezultat reform je bil takojšna rast dohodka in produktivnosti. Tako je na primer proizvodnja žita na hektar iz 2.000 kg v letu 1978 narasla na 4.400 kg v letu 1997 z letno stopnjo rasti 2,9%. Leta 1984 so zabeležili rekordno žetev žita, to je 407 mio metričnih ton. Največjo letno stopnjo rasti kmetijskih proizvodov so zabeležili v prvem petletnem obdobju (8%), kasneje pa se je rast upočasnila. V obdobju od leta 1985 do leta 1990 je znašala samo še 3%. Razlogov za takšen upad je več. Eden izmed njih je cena žita, ki je zaostajala za rastjo cen ostalih kmetijskih pridelkov. Poleg tega so v 80. letih kmetje dobili možnost investiranja v neagrarne dejavnosti.

Življenjski standard kmetov se je močno izboljšal. V dvajsetih letih od uvedbe reform se je povprečna stanovanjska površina podvojila, v kmečkih gospodinjstvih so se pojavili hladilniki, pralni stroji in barvni televizijski sprejemniki. Pred reformami so kmetje za obdelovanje zemlje porabili 250 do 300 dni na leto, danes v povprečju samo 60. Ta čas izkoristijo za postranske dejavnosti in zaposlitvijo v podeželskih podjetjih.

Čeprav je kmetijska proizvodnja zelo narasla, se je delež kmetijstva v BDP od začetka reform pa do danes zmanjšal in sicer za 14 odstotnih točk. V letu 1980 je znašal 30%, v letu 2000 pa samo še 16%. Upadel je tudi delež zaposlenih v kmetijstvu. Leta 2000 je kmetijski sektor zaposloval polovico vsega prebivalstva Kitajske.

Reforme so sprožile tudi določene probleme. Želja po večji produkciji je povzročila velik pritisk na omejene naravne vire, zaradi česar postaja nadaljnja rast kmetijskih proizvodov čedalje težja. Kitajska ima samo 0,08 ha obdelovalne zemlje in 2.200 m³ vode na prebivalca, kar je 32% oziroma 25% svetovnega povprečja. Zaradi rastoče populacije, urbanizacije in razvoja industrije na podeželju bo v prihodnosti omejenost naravnih virov še večji problem (Agriculture in China, 1999, str. 52). Dvig produktivnosti je povzročil tudi presežek delovne sile na podeželju. Veliko se jih je zaposlilo v mestih ali pa se angažiralo v neagrarnih dejavnostih, veliko pa jih je brezposelnih. V povprečju je dohodek prebivalcev na podeželju 2,8-krat nižji od tistega v urbanih delih. 10% prebivalstva je še vedno pod pragom revščine.

Reforme zadnjih dvajsetih let lahko opredelimo kot povečanje produkcije in liberalizacije trgov za kmetijske pridelke. Rast kmetijske proizvodnje, posebej žita, je še vedno prioriteta kmetijske politike. Pri preskrbi s hrano se bodo morali nasloniti tudi na uvoz, saj lastno gospodarstvo z omejenimi viri ne bo sposobno prehraniti 1,3 milijarde prebivalcev. Nujna je nadaljnja liberalizacija kmetijske proizvodnje in trgov. Le tako bodo lahko izkoristili primerjalne prednosti med posameznimi sektorji in provincami znotraj države ter med ostalim svetom. To bo mogoče ob večjih investicijah v raziskave in tehnologijo, izboljšanih namakalnih sistemih, informacijskem sistemu in bolj razviti infrastrukturi. Hkrati pa se bodo morali posvetiti problemu zniževanja stroškov. V bodoče bo imela vlada velike težave, da bo lahko podprla in subvencionirala kmetijski sektor, saj danes kar 70% ljudi še vedno živi na podeželju.

2.2 Reforma podjetij

2.2.1 Državna podjetja

Pred začetkom reform ni bilo jasne razmejitve med funkcijo države in podjetja. Različne agencije centralne in lokalne vlade so podjetjem narekovale razvojne strategije in puščale podjetnikom le malo svobode pri odločanju o proizvodnji, trženju, investicijah in cenah. Sklad dobička so morala podjetja v celoti prenesti na državo, medtem ko je vlada pokrivala izgube s subvencijami. Investicije so bile podjetjem odobrene preko državnega proračuna, za dodatni obratni kapital pa so poskrbele banke. Podjetja v lasti države niso bila odgovorna za svoje finančne rezultate; njihova glavna naloga je bila izpolnjevanje količinskih ciljev državnega plana (Blejer et al., 1991, str. 5).

Poudarek reform državnih podjetij je bil predvsem na priznanju večje avtonomnosti podjetij pri odločanju ter večji odgovornosti za poslovni uspeh. Za začetek so ukinili prenos skladov dobička na državo ter uvedli davek na dobiček. Da bi zmanjšali vmešavanje vlade v poslovanje podjetja, so leta 1986 (po zgledu sistema odgovornosti gospodinjestev) uvedli sistem odgovornosti za srednja in velika državna podjetja. Ta sistem je določal cilje poslovanja in obveznosti do države. Določena je bila tudi količina proizvodnje, za katero so veljale fiksne cene. Do leta 1988 je vlada sklenila dogovore z 90% srednjih in velikih podjetij. Istočasno so uvedli tudi razne lizing pogodbe za manjša storitvena podjetja.

Leta 1986 so predstavili osnutek Zakona o stečaju, ki je določal pogoje za stečaj državnih podjetij v primerih velikih izgub in nezmožnosti vračila dolga zaradi slabega upravljanja. Za uvedbo stečajnega postopka je bilo potrebno soglasje vlade. Čeprav je v tistem obdobju dve tretjini državnih podjetij poslovalo z izgubo, je ta zakon do leta 1993 izkoristilo samo okoli 1.000 podjetij, le 10% od teh je bilo državnih. Glavni razlog je sistem socialne varnosti, ki je na Kitajskem vezan na podjetje (t.i. »železna riževa skleda«). Podjetje svojim delavcem ne zagotavlja samo plače, temveč tudi stanovanje, dnevno varstvo in izobraževanje otrok.

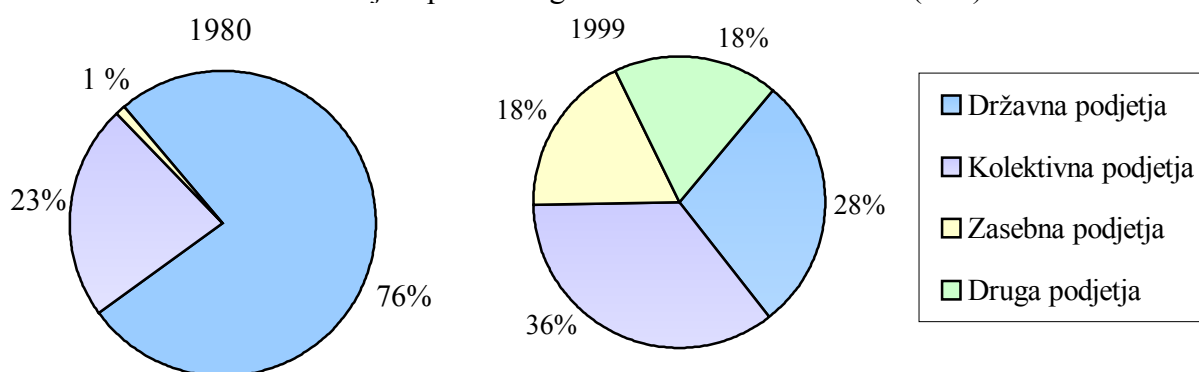
Reforme v državnih podjetjih so pripomogle k hitrejši rasti proizvodnje in zmanjšanju obsega obveznega planiranja. Leta 1989 so podjetja kupila 56% vseh proizvodnih dejavnikov ter prodala 40% proizvodov mimo plana (Schultz et al., 1993, str. 338). Z večanjem avtonomije državnih podjetij je upadel tudi delež investicij, ki so bile financirane iz državnega proračuna, in sicer iz 60% v letu 1978 na 14% v letu 1988. Zaradi večjih zadržanih dobičkov podjetij ter rastočega proračunskega primanjkljaja je vlada znižala državne subvencije in prisilila podjetja k tesnejši povezavi z bankami.

Leta 1992 so sprejeli Zakon o podjetjih, ki naj bi dokončno prevalil vso odgovornost za poslovanje na podjetja. Zakon je spodbudil podjetja k združevanju, veliko se jih je povezalo s tujimi partnerji. Vlada je številna državna podjetja spremenila ali v družbe z omejeno odgovornostjo ali v delniške družbe. Kot pomoč pri novih podjetniških reformah je leta 1994 prispevala 7 mia RMB in začela vpeljevati nov sistem socialne varnosti. Reformirali so tudi trg

delovne sile in omogočili podjetjem večjo fleksibilnost pri zaposlovanju, delegiranju obveznosti in plačah.

Reforme so sicer prispevale k rasti proizvodnje državnih podjetij, vendar se je njihov delež v celotni industrijski proizvodnji zmanjšal iz 76% v letu 1980 na 28% v letu 1999. V letu 1999 so zaposlovala približno 18% celotne delovne sile, kar je enako deležu v letu 1978. To pomeni, da so državna podjetja v dvajsetih letih dejansko zaposlila 32 mio novih delavcev. Državni sektor torej ne izginja, manjša se le njegov pomen v gospodarstvu. Čeprav ga je vlada dolga leta favorizirala, so ga prehitela bolj dinamična kolektivna in zasebna podjetja. Skupna faktorska produktivnost državnega sektorja zaostaja za nedržavnim za kar 50%.

Slika 2: Bruto domači industrijski proizvod glede na lastniško strukturo (v %)

Vir: Tseng et al., 1994, str. 41 in The United State-China Business Council, 2002.

Razlog za manjšo učinkovitost državnega sektorja ni samo naraščajoča konkurenca s strani nedržavnih podjetij, temveč slabo izkušeni menedžment in vmešavanje vlade v produkcijske in poslovodske odločitve. Neučinkovitost je hkrati tudi posledica rastočih stroškov delovne sile. Medtem ko je produktivnost dela v obdobju od leta 1978 do leta 1990 rasla s povprečno stopnjo 4,4%, so se realne plače povečevale s 5,4%. V kolektivnem sektorju je v istem obdobju znašala povprečna letna stopnja rasti produkta na delavca 8,3%, realnih plač pa 3,6% (Cao et al., 1997, str. 36). Med ostalimi razlogi bi omenila še ugodne obrestne mere na kredite, kar je povzročilo ne samo prezadolženost podjetij, temveč tudi veliko obremenitev bank s slabimi posojili (samo leta 1997 v višini 200 mia USD). Izgube industrijskih državnih podjetij so v letu 1990 predstavljale 1,9% BDP. Izguba se je pokrivala v enaki meri iz proračuna in bančnih posojil.

Zgoraj opisano stanje je zahtevalo takojšnje prestrukturiranje gospodarstva. Rešitev bi lahko bila privatizacija, ker pa je ta v nasprotju s socialističnimi principi, so se odločili del podjetij preoblikovati v delniške družbe, kjer je večji del delnic ostal v lasti države. Po besedah Partije naj bi šlo za t.i. ljudsko lastništvo in korporatizacijo in ne za privatizacijo. Do danes so jih preoblikovali že okoli 50%.

V letu 2001 se je splošna reforma podjetij v državni lastnini nadaljevala. Veliko vlogo so igrali nadzorni sveti, ki jih je uvedla država. Mnogo podjetij, predvsem neprofitnih rudnikov, je bilo zaprtih. Čeprav je relativni delež državnih podjetij v gospodarstvu močno padel, še vedno ostaja

pomemben del ekonomije. V letu 2001 so državna podjetja ustvarila 25% industrijskega bruto družbenega proizvoda ter zaposlovala 24 mio prebivalcev. Njihov dobiček se je v primerjavi z letom 2000 povečal za 8,1%. Kitajska še zmeraj vztraja na postopnih spremembah sektorja državnih podjetij, zlasti zaradi vprašanja zaposlitve.

2.2.2 Nedržavna podjetja

Najpomembnejša posledica agrarne reforme je nepričakovan razcvet zasebnih in kolektivnih podjetij v mestu in na vasi (dalje: ZKP). Zaradi višje agrarne produktivnosti in zmanjšanja omejitev na nekmetijske dejavnosti se je povečal presežek delovne sile, ki se je stekel v novo nastala podjetja.

Hitra rast nedržavnih podjetij je dramatično spremenila ekonomsko strukturo Kitajske, še zlasti na podeželju. Medtem ko je leta 1978 1,5 mio ZKP zaposlovalo 28 mio ljudi, je leta 1996 zaposlovalo 131 mio prebivalcev oziroma 28% delovne sile iz podeželja in prispevalo 39% bruto domačega proizvoda.

Vsa delovna sila v novih podjetjih v celoti izvira iz agrarnega sektorja. Delavci državnega sektorja niso prehajali v ZKP, saj je državni sektor na račun vladnih subvencij svojim zaposlenim zagotavljal višje plače in socialno varnost. V nasprotju pa revni kmetje niso bili deležni nobenih ugodnosti in so v povprečju prejeli le tretjino zaslužka urbanega prebivalstva. Tako so bili več kot navdušeni nad zaposlitvijo v ZKP.

Kateri so najpomembnejši dejavniki, ki so omogočili rast zasebnih in kolektivnih podjetij ? (Singh, 1993, str. 27):

1. Liberalizacija državnega alokacijskega sistema, ki je omogočila podjetjem dostop do produkcijskih sredstev na trgu ter prosto prodajo izdelkov po tržnih cenah.
2. Višji prihodki prebivalcev iz podeželja so vplivali na povečanje povpraševanja po proizvodih teh podjetij. Hkrati so se povišali prihranki, kar je omogočilo financiranje novih podjetij.
3. Vpeljava sistema odgovornosti je povišala produktivnost kmečkih gospodinjstev in sprostila delovno silo, ki je iskala nov vir zaposlitve in jo našla v ZKP.
4. Zaradi geografskih značilnosti Kitajske in nerazvitega transportnega sistema so trgi deljeni in so tako nova podjetja na nek način zaščitena kot nedorasla industrija pred notranjo in zunanjo konkurenco.

Zaradi vse večje konkurence ter težko dostopnih kreditov s strani formalnega finančnega sistema so postala v primerjavi z državnim sektorjem ZKP bistveno bolj odzivna na tržne spremembe. Pomembna institucionalna značilnost kolektivnih podjetij je njihova tesna povezanost z lokalnimi oblastmi. To povezavo lahko primerjamo s povezavo med državnimi podjetji in centralno vlado. Lokalne oblasti pomagajo podjetjem z bančnimi krediti in materialnimi produkcijskimi sredstvi, ti pa v zameno bolj velikodušno prispevajo v lokalni proračun.

Po letu 1991 se je rast ZKP upočasnila. Leta 1997 je bilo veliko zasebnih in kolektivnih podjetij globoko v dolgovi, uporabljali so zastarelo tehnologijo, imeli neučinkovito industrijsko strukturo ter slab menedžment, poleg tega pa so se obremenjevali glede vprašanja lastništva. Mnoga mesta so jih imela za »molzne krave«. Dobiček podjetij se je stekal v lokalne proračune, namesto v odplačevanje dolga ali reinvestiranje (Solomon, 1999, str. 130).

Danes predstavljajo največji del nedržavnega sektorja zasebna podjetja. Leta 1998 je privatni sektor ustvaril 27% BDP, kar ga postavlja takoj na 2. mesto za državnimi podjetji. Kljub naraščajoči pomembnosti omenjenega sektorja pa je ta še vedno zapostavljen. Poslovanje in rast zasebnih podjetij še vedno omejuje nezadostno razvit finančni sektor. Financirajo se večinoma iz lastnih virov ali pa si sposojajo denar od sorodnikov. Leta 1999 je bil le 1% skupne vrednosti bančnih kreditov namenjen privatnemu sektorju (Gregory et al., 2001, str. 16).

Prihodnost Kitajske ni v državnih podjetjih, temveč v rokah dinamičnega privatnega sektorja. Le v primeru, da se bo izboljšal sistem financiranja tako s strani državnih kot lokalnih oblasti in finančnih institucij, bodo privatna podjetja ohranjala svoje stopnje rasti in omogočala nadaljnjo rast in transformacijo kitajskega gospodarstva.

1.3 Cenovna reforma

Ker je v obdobju pred uvedbo reform večino cen nadzirala država, cene niso odsevale relativne redkosti in stroškov. Spreminjali so jih le redko, oblikovali pa tako, da so omogočale visok dobiček v industriji končnih proizvodov in s tem velik priliv v državno blagajno. Zaradi tega so bili industrijski proizvodi in potrošni material pogosto precenjeni, po drugi strani pa storitve podcenjene (Harding, 1987, str. 111).

Leta 1979 je vlada sprejela ukrepe za rekonstrukcijo cenovnega sistema. Glavni cilj reform je bila postopna liberalizacija cen. Prvi korak je bil administrativno prilagajanje cen kmetijskih pridelkov. Le-te so povišali, čemur je kasneje sledilo tudi povišanje cen tekstila, petroleja, premoga in transportnih storitev. V nekaterih provincah pa so že začele valjati tržne cene za jajca, zelenjavo in svinjino (Blejer et al., 1991, str. 6).

Liberalizacija cen se je začela z vpeljavo dvotirnega cenovnega sistema. Najprej je bil uveden na ruralnih področjih, kjer so kmetje svoje proizvode prodajali državi do izpolnitve kvot po državno določenih cenah, presežke pa po tržnih cenah. Malce kasneje se je omenjeni sistem razširil še na ostale panoge.

Znaten delež prodaje je potekal po vodenih cenah, tako da je dvotirni cenovni sistem dejansko vseboval tri vrste cen za iste proizvode na vzporednih trgih, in sicer državne cene, ki so bile fiksne in jih je določala država, državno vodene cene, kjer so lokalne oblasti določale najnižjo spodnjo in najvišjo zgornjo dopustno mejo in so bile blizu tržnih cen ter tržne cene, ki so se prosto oblikovale na trgu.

Da bi racionalizirali cenovni sistem, je vlada leta 1984 izdala odlok o zmanjšanju proizvodov z državno določeno ceno. Dvotirni sistem cen je tako zajel širši obseg proizvodov. Najbolj je država liberalizirala cene potrošnih dobrin, v manjši meri pa cene materiala in surovin za industrijsko proizvodnjo. Cene energetike in transporta so ostale v popolni kontroli države. Leta 1986 je bilo samo še 35% blaga prodano po državnih cenah.

Dvotirni cenovni sistem je pozitivno vplival na produktivnost, saj je v primerjavi s planskimi cenami omogočal bolj jasne signale za produkcijo. Uspeh sistema pa je deloma zmanjšala večja pogajalska moč podjetij o povečanju inputov in zmanjšanje obveznih kvot po državnih cenah ter vse večja koruptivnost uradnih organov.

Zaradi makroekonomskega neravnotežja konec 80. let je bi narejen korak nazaj v cenovni liberalizaciji. Vlada je zaradi visoke inflacije poostrila nadzor nad cenami. Leta 1992 je nadzor zmanjšala in ponovno pospešila proces liberalizacije cen. Največje cenovne spremembe so veljale za žito, oglje, jeklo, plin in storitve prevoza. V istem sklopu reform so znižali obvezne državne odkupne kvote za oglje in druge proizvode. Leta 1993 je bilo kar 90% agrarnih proizvodov prodanih po tržni ceni. V industriji se je delež proizvodov prodanih po državnih cenah zmanjšal za polovico iz leta 1990 na 20% konec leta 1992. Danes se 90% vseh maloprodajnih cen oblikuje na trgu, glavni izjemi sta energija in žito.

2.4 Reforma plač in trga delovne sile

2.4.1 Sistem plač

V obdobju pred letom 1978 ni bilo neposredne povezave med individualno produktivnostjo dela in plačilom. Struktura plač je bila poenotena za vsa podjetja. Plače so temeljile predvsem na delovnih izkušnjah in zahtevnosti delovnega mesta. Povprečni letni dohodek je leta 1978 znašal 215 USD (Blejer et al., 1991, str. 23). Vendar je potrebno opozoriti, da so bili dohodki mestnih prebivalcev kar 4,5-krat višji od dohodkov njihovih sodržavljanov s podeželja.

Najprej je nastala povezava med delovnim naporom in plačilom v kmetijskem sektorju z vpeljavo sistema odgovornosti gospodinjestev. V urbanih področjih pa je vlada leta 1978 vpeljala sistem bonusov za spodbujanje delovne učinkovitosti. Delavci so bili plačani iz zadržanega dobička (Blejer et al., 1991, str. 7).

Leta 1984 je bil poskusno vpeljan sistem, ki je povezal plače in nagrade z uspešnostjo podjetja. Vanj se je do leta 1988 vključilo že 30% delavcev v državnih podjetjih. Država je uvedla posebno formulo, s katero je določila maso plač za delavce glede na ekonomsko uspešnost podjetja. Tako so npr. gradbenemu podjetju določili maso plač glede na število izvedenih projektov, podjetju, ki se je ukvarjalo s prevozom, pa glede na tonažo prepeljanega blaga. V okviru plačilne liste pa je vodstvo lahko prosto razdeljevalo plače in nagrade med svoje

zaposlene (Harding, 1987, str. 119). Leta 1985 je vlada izpeljala prestrukturiranje plač tudi v vladnih oddelkih in institucijah.

Reforma plač v urbanem okolju je le počasi napredovala. Plače in nagrade zaposlenih v osemdesetih letih so pričele v večji meri odsevati produktivnost dela. Medtem ko je v letu 1980 povečanje produktivnosti dela pojasnjevalo 4% sprememb v višini plač, je bil ta delež v letu 1987 enak 37%.

Najhitreje so plače naraščale v državnih podjetjih. V obdobju od leta 1978 do leta 1992 je znašala povprečna leta stopnja rasti direktnih realnih plač v državnih podjetjih 4,1%, medtem ko je bila v kolektivnih podjetjih za 0,5 odstotnih točk nižja. Največje povečanje plač je možno zaslediti v letu 1984, ko se je politika plač decentralizirala kot posledica reform podjetij. V obdobju med letoma 1988 in 1989 so se z uvedbo protiinflacijske politike realne plače zaposlenih znižale, ponovno pa so pričele rasti v letu 1990. V letu 1995 se je zaradi povečanja relativne cene kmetijskih proizvodov povečal dohodek prebivalca ruralnega območja za 5,3% glede na predhodno leto. Razlike v dohodkih prebivalcev mest in podeželja so se tako prvič po desetih letih povečevanja začele zmanjševati. Leta 2000 je znašala povprečna letna plača mestnega prebivalca 757 USD in prebivalca s podeželja 271 USD.

2.4.2 Trg delovne sile

Togi tradicionalni sistem delovne sile je bil posledica sistema doživljenjske zaposlitve in socialne varnosti, ki je bil vezan na podjetje. Ponudbo in povpraševanje po delovni sili je usmerjala država preko sistema planiranja, kar se je odražalo v visoki stopnji podzaposlenosti in presežku delovne sile. Mobilnost delovne sile med podjetji je bila strogo nadzorovana. Leta 1978 je bilo skupno število zaposlenih 406 mio, od tega 70% v kmetijstvu in le 15,2% v industriji. Da bi povečali učinkovitost in mobilnost delovne sile, so začeli v drugi polovici osemdesetih let eksperimentirati z reformami, vendar so bile spremembe na trgu delovne sile v primerjavi z drugimi gospodarskimi reformami zapoznele in so se izvajale v omejenem obsegu.

Leta 1986 je vlada vpeljala sistem zaposlovanja na podlagi 3 do 5 letnih pogodb, s katerimi naj bi odpravili doživljenjsko zaposlovanje po fiksnih plačah. Sistem pogodbenega zaposlovanja je zajemal zaposlene v državnem sektorju. Vloga države pri zaposlovanju in odpuščanju se je zmanjšala, mehanizem razporeditve delovne sile se je razširil na podjetja in delavce. Delavci, najeti na podlagi pogodb, so imeli običajno višjo plačo kot doživljenjsko zaposleni delavci ter tudi pravico do nadomestila v primeru brezposelnosti.

Reformo so poimenovali tudi »zlom treh želez«: »železna skleda riža« (zagotovljena doživljenjska zaposlitev, stanovanje in ostale ugodnosti), »železni stol« (varna služba) ter »železna plača« (plačilo ni povezano z delovno uspešnostjo). Novi sistem se je le počasi vpeljeval; leta 1992 je bilo pogodbeno zaposlenih 16 mio delavcev oziroma približno 26% zaposlenih v državnih podjetjih (Bell et al., 1994, str. 20).

V osemdesetih letih so lokalne oblasti uvedle sistem institucij za zaposlovanje. Skrbele so za registracijo delovnih mest, usmerjanje ter strokovno izpopolnjevanje delovne sile. Leta 1986 so uvedli pokojninske sklade podjetij, v katerega so morali delodajalci in delojemalci prispevati vsak po 5% svojega zaslužka. S tem so prerazporedili del bremena iz podjetij na vse prebivalstvo. Danes pokojninske sklade podjetij nadomešča državni pokojninski sklad, v katerega je vključeno 18% delovne sile. Pokojnina naj bi znašala približno 77% povprečne plače (China in the World Economy, 2002, str. 55).

Mobilnost delovne sile v 80. letih je bila izjemno majhna. Z uvedbo sistema dovoljenj o začasnem prebivališču pa je bila Kitajska priča navalu kmečkega prebivalca na delo v mesta. Zaradi povečane nezaposlenosti v mestih so leta 1989 pogoje ponovno poostrili. Meščani imajo pri iskanju zaposlitve in na področju socialnih storitev prednost pred priseljenci iz ruralnih področij. V zadnjih letih so pričeli spodbujati rast majhnih mest. Kontrola nad migracijami v velikih mestih je poostrena, v manjših mestih pa je nadzor nad priseljevanjem manjši.

Situacija na trgu delovne sile se v zadnjem desetletju zastruje. Skupno število zaposlenih je konec leta 2001 znašalo 711,5 mio, od tega 499 mio delavcev s podeželja. 50% je bilo zaposleno v agrarnem sektorju, 23% v industriji, 27% delovne sile pa v terciarnem sektorju. Uradna stopnja brezposelnosti je bila 4,0%. Neuradne številke pa so precej višje, saj uradna stopnja nezaposlenosti ne vključuje ruralnega prebivalstva, migrantov in tistih, ki so dejansko nezaposleni, vendar še vedno na plačilni listi državnih podjetij. Čeprav se nezaposlenost v mestih dnevno povečuje, prebivalstvo s podeželja še vedno v velikih valovih sili v mesta.

Od leta 1992 se na Kitajskem povečuje število tujih delavcev. Večinoma so to strokovnjaki, ki jih Kitajska nujno potrebuje za razvoj gospodarstva. Zaposleni so predvsem v podjetjih s tujim kapitalom. Število tujcev v domačih podjetjih je zanemarljivo. Poleg že omenjenih tujih delavcev so na Kitajskem zaposleni tudi nekvalificirani delavci iz sosednjih držav. Če se hoče tujec zaposliti na Kitajskem, mora pridobiti delovno dovoljenje ter licenco za delo. Leta 1997 so izdali 82.000 takih dovoljenj, kar pa ne pomeni, da je bilo toliko tudi tujih delavcev. Številka je precej višja, je pa zaradi pomanjkljivega nadzora nad zaposlitvijo neznana. Tudi sami Kitajci iščejo delo zunaj meja svoje dežele. Največ se jih izseljuje v Singapur in Korejo. 70% vseh 334.000 izseljencev leta 1997 je našlo svojo zaposlitev v Aziji.

Kaj se obeta Kitajski na področju trga delovne sile? V skladu z nadaljnjo reformo državnih podjetij lahko pričakujemo novi val odpuščanj, ki pa se bo do leta 2010 počasi umiril. Socialni pritisk na zaposlenost bo velik, vendar znosen. Glede na trenutno stanje bi lahko ohranili trenutno raven nezaposlenosti na dva načina: višje investicije, ki bi spodbudile večje povpraševanje, razširile trg in ustvarile nova delovna mesta ter razvoj delovno intenzivnega terciarnega sektorja, predvsem majhnih in srednjih velikih podjetij. Pri tem pa je seveda potrebno omogočiti oživitve mednarodnega trga delovne sile kot pomembnega dejavnika reševanja problema delovne sile (Gao, 1999, str. 78).

2.5 Reforma finančnega sistema

2.5.1 Bančni sistem

Pred začetkom reform je bila vloga bančnega sistema precej omejena: izdajanje kreditov, ki so bili potrebni podjetjem za izpolnitev plana fizične proizvodnje, ter nadzor nad kroženjem denarja v gospodarstvu. Glavna bančna institucija je bila Ljudska banka Kitajske (Blejer et al., 1991, str. 10).

Po letu 1978 so bile ustanovljene 4 specializirane banke, ki so delovale na različnih sektorjih gospodarstva: kmetijstvo, gradbeništvo, industrija in poslovanje s tujino. Pojavila se je tudi mreža 53.000 ruralnih in 4.200 urbanih kooperativ, ki pod nadzorom specializiranih bank za ZKP opravljajo bančne storitve manjšega obsega.

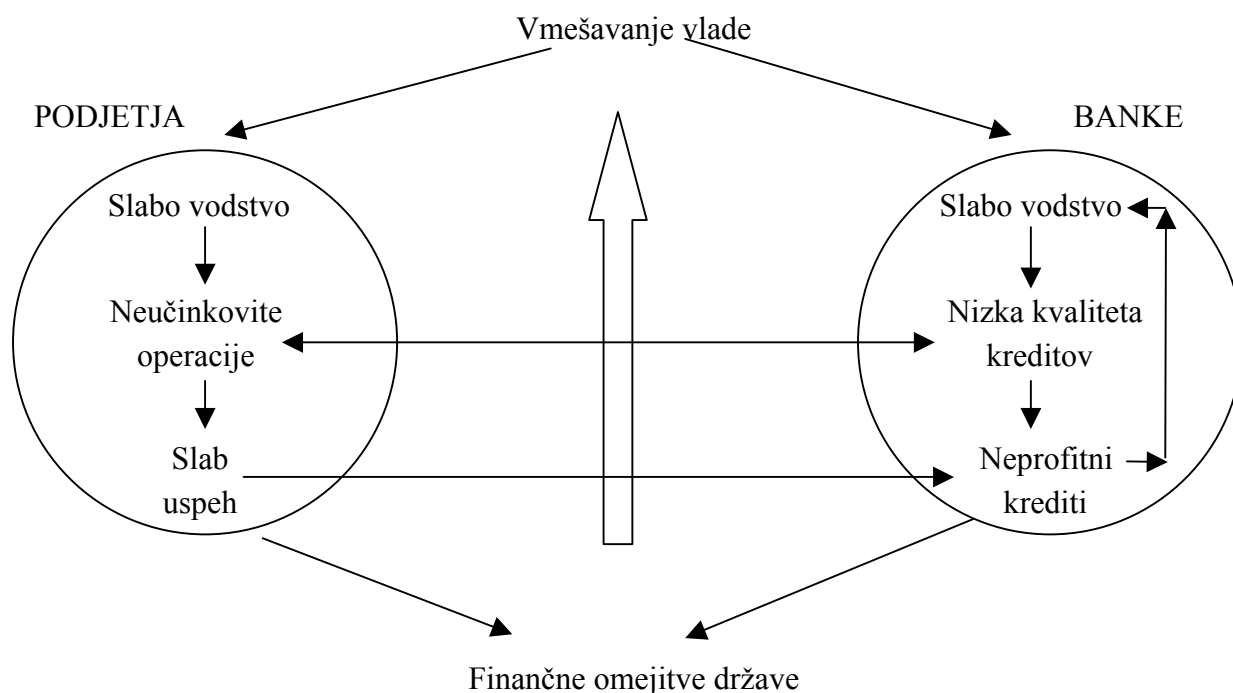
Leta 1984 je Ljudska banka Kitajske postala ločena centralna banka. Komercialno dejavnost je prenesla na novoustanovljeno Industrijsko in komercialno banko Kitajske, sama pa je izvajala monetarno politiko ter nadzor nad finančnim sistemom. Leta 1986 so ustanovili tudi Komunikacijsko banko ter Kitajski mednarodni trust in investicijsko korporacijo, ki sta konkurirali specializiranim bankam na vseh področjih dejavnosti. Kljub temu da so banke še vedno ostale specializirane, je bil kitajski bančni sistem na dobri poti k večji konkurenčnosti in učinkovitosti.

Z ratifikacijskim programom v letu 1988 pa se je val reform upočasnil. Zaradi standardnih obrestnih mer ter večjega ločevanja med specializiranimi bankami se je konkurenca v bančnem sektorju zmanjšala. Konec leta 1990 in začetek 1991 so določene omejitve znižali: boljši kreditni pogoji za ZKP, bančne podružnice so dobile večjo avtonomijo pri podeljevanju kreditov. Pojavil se je tudi obsežen medbančni trg. Z namenom večje diverzifikacije finančnega sistema so po letu 1995 odprli nove banke, organizirane kot delniške družbe.

Zadnji sklop reform finančnega sektorja so začeli izvajati po azijski krizi. Glavni poudarek je bil na večji tržni usmerjenosti državnih komercialnih bank. Omejili so vlogo lokalnih vlad pri podeljevanju bančnih posojil, ukinili državni plan, dokapitalizirali državne komercialne banke z izdajo obveznic v višini 270 mia RMB (3,5% BDP) leta 1998 in prenosom 150 mia RMB (oziroma 18% vseh) neprofitnih posojil na 4 Družbe za upravljanje s sredstvi v letu 2000. Družbe za upravljanje s sredstvi so začele reševati probleme dolgov s prodajo sredstev ter konverzijo dolga v neposredne naložbe. Reforme znotraj komercialnih bank pa so zajemale posodabljanje procesa sistema odobritve kreditov ter nadzora nad podeljevanjem kreditov, racionalizacijo mreže podružnic in odpuščanje delavcev (Heytens et al., 2001, str. 4).

Kljub vsem reformam dobički bank v zadnjem desetletju nezadržno padajo in bi bili enaki nič ali negativni, če bi upoštevali mednarodne računovodske standarde. Omenjeni problem dejansko odseva slabo stanje bančnih strank. Razvil se je nek začarani krog.

Slika 3: Začarani krog problema bank in podjetij

Vir: China in the World Economy, 2002, str. 22.

Številne mednarodne banke so svoja predstavništva v večjih mestih odprla že v poznih 70. letih, vendar je bila njihova vloga v kitajskem finančnem sistemu omejena. Poslovale so lahko samo v tuji valuti. Prva tuja banka kot celota je bila ustanovljena šele sredi leta 1995, do konca leta je njihovo število naraslo že na 51. Leta 1999 je vlada objavila dovoljenje, da lahko tuje banke, doslej omejene na poslovanje v 23 mestih in provinci Hainan, razširijo svoje podružnice v vsa večja mesta (The Europa World Yearbook, 2000, str. 984).

Bančni sistem zaostaja za realnim sektorjem ekonomije. Kljub rasti nedržavnega sektorja je samo ena domača banka v privatnih rokah. 4 državne banke, ki so jih ustanovili na začetku reform, prevladujejo s tričetrtinskim deležem v domačih kreditih (China in the World Economy, 2002, str. 19). Operacije večine komercialnih bank so omejene na domači kraj. Med njihovimi strankami še vedno dominirajo neuspešna državna podjetja. Državne banke na gladini vzdržujejo depoziti množic, ki svojega denarja ne morejo vložiti nikamor drugam.

2.5.2 Nebančne finančne institucije

Z gospodarskim razvojem se je pojavila potreba po novih finančnih institucijah, ki bi dopolnjevale bančne storitve. Tako so se sredi 80. leti razširili trusti in investicijske družbe, katerih glavna dejavnost je bila predvsem posojanje domače valute in neposredne investicije. Ustanovili so tudi zavarovalne družbe, lizing družbe ter finančne družbe, ki so jih ustanovile skupine podjetij z namenom opravljanja finančnih storitev znotraj teh podjetij.

Kot odgovor na potrebe naraščajočega sektorja kolektivnih in individualnih podjetij v mestih so se pojavile urbane kreditne kooperative. Aktivirale so prihranke prebivalstva, pospešile razvoj privatnih in kolektivnih podjetij, nadomestile pomanjkljivosti mreže državnih bank ter pomagale podjetjem pri odpiranju bančnih računov pri državnih bankah. Na podeželju so enako funkcijo za ruralna podjetja opravljale ruralne kreditne kooperative.

Nebančne finančne institucije so transformirale obstoječi finančni sistem. Ne predstavljajo neposredne konkurence državnim bankam, saj so usmerjene predvsem v financiranje rasti nedržavnega sektorja. So izven državnega kreditnega plana in bolj neodvisne ter imajo večjo iniciativo za maksimiranje dobička. Rast teh institucij ne odraža samo višjo stopnjo varčevanja gospodinjstev ter zadržanega dobička podjetij, temveč tudi alternativo nizkim bančnim obrestnim meram na depozite.

2.5.3 Trg vrednostnih papirjev

Pomemben element v razvoju učinkovitejšega finančnega sektorja je tudi ustanovitev trga vrednostnih papirjev. Prve obveznice je država izdala leta 1981 in so jih morala pod prisilo kupiti tako podjetja kot posamezniki. Prvi izdaji obveznic so sledile nove, plasirane pa so bile večinoma mimo trga. Z dohodkom od njihove prodaje je vlada spodbujala prioritete sektorje gospodarstva (industrijo). Obveznicam so se pridružile delnice, naprej so jih izdala podjetja, leta 1985 pa še država. Šlo je predvsem za prednostne delnice, ki so jih delili delavcem podjetja kot dodatek k plači. Tržna kapitalizacija vrednostnih papirjev na borzi v razmerju do BDP je danes okoli 50%.

Pravi razmah trga vrednostnih papirjev se je začel šele leta 1988 z ustanovitvijo Šanghajske in Shenzhenske borze ter vpeljavo nacionalnega elektronskega trgovalnega sistema v Pekingu, ki povezuje večja mesta v državi. Šanghajska in Shenhenska borza delujeta znotraj različnih gospodarskih okolij in se tako njuni zakoni malo razlikujejo. Družbe, ki kotirajo na Šanghajski borzi, so vključene v domači trg, njihovo obnašanje je povezano s stanjem v domačem gospodarstvu. Tiste bolj izvozno usmerjene in ki so v tesni povezavi s Hong Kongom pa kotirajo na Shenzhenski borzi. Konec leta 1997 je na obeh borzah kotiralo 745 podjetij, število delničarjev pa je naraslo na 38 milijonov (The Europa World Year Book, 2000, str. 984).

Sprva so s podjetniškimi delnicami (A delnice) trgovali le Kitajci. Da bi povečali dotok tujega kapitala, se je vlada v začetku leta 1992 odločila internacionalizirati trg vrednostnih papirjev. V ta namen so izdali novo vrsto delnic (B delnice), ki so namenjene samo tujim investitorjem. Leta 1993 so vpeljali še posebne H delnice, ki neposredno kotirajo na hongkongški borzi.

Podjetja lahko izdajo A in B delnice ali A in H delnice, ne morejo pa izdati vseh treh hkrati. A delnice lahko kupijo samo domači investitorji, delnice B in H pa so namenjene tujcem. Preko njih prihaja v kitajsko gospodarstvo mednarodni kapital, ki ni dostopen prek tujih neposrednih investicij, temveč išče naložbe v portfelj investicije.

2.6 Denarna in fiskalna politika

V obdobju centralnoplanskega gospodarstva je denarna politika zagotavljala predvsem izvajanje plansko določenih ciljev proizvodnje, vloga fiskalne politike pa se je omejevala na administrativno razporejanje virov v gospodarstvu ter vzdrževanje osebnih dohodkov na ravni razpoložljivosti potrošnih dobrin. V 80. letih sta se njuni vloži in instrumenti spremenili.

2.6.1 Denarna politika

2.6.1.1 Oblikovanje in izvajanje denarne politike

Pred reformami so denarno politiko izvajali prek kreditnega in gotovinskega plana. Naloga Ljudske banke Kitajske je bila predvsem nadzor gotovine v obtoku in obveščanje vlade o odstopanju od gotovinskega plana. Sama je imela le majhen nadzor nad dejavniki, ki so vplivali na količino denarja v obtoku.

Ker je Kitajski finančni sistem močno decentraliziran, tudi v obdobju hitrega napredka denarna politika ni bila zelo učinkovita. Monetarni sistem je slonel na 4 specializiranih bankah. Ljudska banka Kitajske, ki je postala centralna banka, je imela omejen vpliv na kreditno politiko državnih komercialnih bank. Oblikovanje monetarne politike je oteževalo tudi dejstvo, da se je agrarni sektor monetiziral, kar pomeni, da so kmečke komune čedalje bolj uporabljale in zadrževale gotovino in bančne depozite (Solomon, 1999, str. 133).

Kljub temu da so bankam povečali pooblastila glede dajanja posojil, je ostal kreditni plan še naprej osrednji element v oblikovanju denarne politike. Vendar sedaj ni bil osredotočen samo na izpolnjevanje fizične proizvodnje, temveč so ga oblikovali na podlagi željene letne stopnje inflacije in stopnje rasti realnega BDP. Vse bolj so postali pomembni posredni instrumenti denarne politike, zlasti obrestne mere, obvezne rezerve in posojila centralne banke.

Sposobnost centralne banke za posreden nadzor nad bančnimi krediti je bil omejen, saj so lokalne oblasti lahko posredovale pri obsegu kreditov bančnih podružnic. Tako je bila Ljudska banka Kitajske s povečanjem kreditov bankam večkrat sama vzrok za hitro denarno ekspanzijo. Da bi centralna banka dobila večji nadzor nad posojili, so v letu 1987 in 1988 omejili sposobnost lokalnih podružnic za dodelitev kreditov ter novim posojilom preko plana določili fiksni rok zapadlosti (Blejer et al., 1991, str. 13).

Kljub znatnim spremembam v stopnji inflacije je centralna banka do leta 1988 obrestno mero le redko prilagajala. Obrestna mera na depozite za podjetja je bila nižja kot za gospodinjstva. Leta 1988 so obrestni meri izenačili in jo začeli pogosteje spreminjati. Obrestna mera je vplivale predvsem na depozite gospodinjstev. V nasprotju pa so si številna podjetja izposojala denar ne glede na višino obrestne mere, saj jih je subvencionirala država. Po padanju obrestne mere v drugi polovici 90. let se je leta 1999 ustalila na 2,25% za depozite in 5,85% za posojila.

2.6.1.2 Razvoj in učinki denarne politike

Za kitajsko gospodarstvo je značilen ciklični razvoj, v katerem se obdobja skokovite in neenakomerne rasti, ki povzročajo rast inflacije, izmenjujejo s krajšimi mirnejšimi obdobji.

Že takoj na začetku reform se je inflacija, merjena z indeksom cen na drobno, zaradi povečanja dohodkov kmečkega prebivalstva dvignila iz manj kot 1% v letu 1978 na 6% v letu 1980. Vlada je začela izvajati restriktivno denarno politiko. Poostri so kontrolo nad krediti in dvignili obrestne mere. Posledično je agregatno povpraševanje padlo, inflacija se je znižala na 2% v letu 1982.

Po letu 1982 je začelo gospodarstvo hitreje rasti. Državna podjetja so se na veliko zadolževala in izplačevale čedalje višje plače. Leta 1985 se je gospodarstvo pregrelo, inflacija je preseгла 11%. Da bi rešili položaj, so poostri nadzor nad krediti centralne banke specializiranim bankam. Poleg tega so devalvirali uradni menjalni tečaj in ponovno povišali obrestne mere. S temi ukrepi jim je uspelo znižati inflacijo na 8% v letu 1986.

Zaradi posledičnega upada rasti gospodarstva je začela centralna vlada ukrepe denarne politike rahljati. Banke so imele več svobode pri dodeljevanju kreditov. Ustvarili so sekundarni trg za trgovanje z državnimi vrednostnimi papirji, pojavil se je tudi medbančni trg. Količina denarja v obtoku se je ponovno povečala. V začetku leta 1987 je bila kar za 30% višja kot v predhodnem letu. Inflacija je ponovno ušla izpod kontrole in leta 1988 dosegla 18,5%.

Ponovno so povišali obrestne mere in stopnjo obveznih rezerv. Inflacija se je znižala, z njo pa tudi stopnja gospodarske rasti. V letu 1989 je rast BDP znašala samo 4,3%. Kot že poprej je ponovno prišlo do ekspanzivne monetarne politike. Vlada je povečala investicije v industrijski sistem. Uspelo ji je dvigniti rast BDP na 13,4% v letu 1993. Sledilo je povišanje inflacije na 20%, kar je povzročilo tudi negativne realne obrestne mere in zmanjšanje prihrankov v bankah. Depoziti podjetij so se v letu 1993 zmanjšali za skoraj 30% glede na predhodno leto. Prihranki gospodinjstev so se začeli stekati v bolj donosne neformalne sklade izven bančnega sistema.

Po sprejetju stabilizacijskega programa je inflacija od leta 1994 naprej vztrajno padala. Poostren nadzor nad investicijami, nižji deficit javnega sektorja, povečanje učinkovitosti kmetijske proizvodnje ter zmanjšanje posojil centralne vlade so uspeli znižati inflacijo na -1,4% v letu 1999. Da bi ta deflacijski proces ustavili, so leta 1999 izdali nove bankovce v skupni vrednosti 200 mia RMB (24,16 mia USD), znižali obrestno mero in uvedli davek na depozite gospodinjstev. Inflacija je ponovno začela rasti, vendar ostaja na nizki ravni. Leta 2000 je znašala 0,4%, lansko leto pa se je povzpela na 0,7%.

V prihodnje bodo rast inflacije omejevale presežne kapacitete domačega gospodarstva in večja konkurenca iz tujine zaradi nižjih vstopnih ovir. Po ocenah analitikov se bo v naslednjih letih inflacija gibala nekje med 1% in 2%.

2.6.2 Fiskalna politika

Proces reform je prinesel znatne spremembe ciljev in mehanizmov fiskalne politike. V sistemu centralnega planiranja davčna politika ni izpolnjevala glavne funkcije, ker je privatni sektor igral podrejeno vlogo v proizvodnem procesu in so morala državna podjetja prenesti sklade presežka na državo. Primarni instrument fiskalne politike so bili državni izdatki. Raven izdatkov je bila določena s količinsko proizvodnjo in investicijskimi cilji, postavljenimi v planu. Med obdobji pregrevanja gospodarstva so znižali državne izdatke z namenom znižanja inflacijskih pritiskov plačilne bilance.

Z reformami je postala glavna makroekonomska funkcija proračunske politike preskrba države z učinkovitimi sredstvi, s katerimi vpliva na agregatno povpraševanje. Prišlo je do decentralizacije v fiskalni odgovornosti, predvsem v smislu večje avtonomije lokalnih vlad na področju davkov. Skupaj s povečanjem izvenproračunskih aktivnosti lokalnih vlad se je tako kontrola centralne vlade nad fiskalno politiko zmanjšala.

Edinstvenost kitajskega proračuna je razdelitev na dva ločena dela: operativni proračun in kapitalski proračun. Z operativnim upravlja Ministrstvo za finance, za kapitalskega pa je odgovorna Državna komisija za planiranje in razvoj. Centralna vlada skrbi za večino kapitalskih izdatkov, izdatke za državno obrambo in servisiranje javnega dolga. Proračun lokalnih vlad pa je namenjen za socialno blaginjo (zdravstvo, izobraževanje) ter za administracijo in agrarni razvoj.

2.6.2.1 Javni dohodki in izdatki

Od leta 1978 naprej je delež proračunskih dohodkov v BDP padal. Medtem ko je leta 1978 znašal 34,0%, se je znižal na 10,7% v letu 1995. Glavna razloga za padanje proračunskih dohodkov v BDP sta bila upad dohodkov iz podjetij in proces administrativne decentralizacije. Po letu 1995 se je delež začel povečevati in je leta 2000 znašal 16,5%. Največji delež so prispevali davki, in sicer kar 85,8%, od tega je bilo 36,3% zbrano iz naslova davka na dodano vrednost. Povečalo se je tudi razmerje delitve proračunskih dohodkov med centralno in lokalnimi vladami v korist centralne vlade. Medtem ko je tik pred začetkom reform pripadalo centralni vladi le 12,9% vsega proračuna, ta delež danes zanaša okoli 55%.

Reform so vplivale tudi na padec deleža javnih izdatkov v BDP, ki pa v zadnjih letih ponovno narašča. Leta 1978 so javni izdatki imeli 34,1-odstotni delež v BDP, leta 2000 pa 18,9-odstotni. Glavni razlog takšnega upada je bilo zmanjšanje državnega financiranja investicij, ki je sledilo procesu decentralizacije. Podjetja so začela investirati z lastnimi sredstvi ali s pomočjo bančnih posojil. Največji delež javnih izdatkov so v letu 2000 predstavljali izdatki za socialno zavarovanje (22,4%) ter šolstvo (14,0%). Delež javnih izdatkov lokalnih vlad v celotnih javnih izdatkih je v letu 1977 znašal 53,3%, danes pa okoli 71%.

Pred reformami so na Kitajskem vodili politiko uravnoveženega proračuna. Po letu 1978 pa je proračun zašel v rdeče številke in je znašal v povprečju okoli 2,5% letnega BDP. Vladi je leta 1997 uspelo znižati primanjkljaj na 0,8% BDP, vendar se ponovno povečuje in je leta 2000 znašal 2,7% BDP. Na začetku je bil deficit financiran s strani centralne banke in državnimi obveznicami, od leta 1994 pa se je začel financirati z javnim dolgom.

2.6.2.2 Davčne reforme

Današnji davčni sistem Kitajske je zapleten in ne odseva pravične davčne obremenitve in racionalne porazdelitve odgovornosti za njegovo pobiranje. Sestavljen je iz 4 glavnih vrst davkov: davki iz dohodka in dobička, davki na domače proizvode in storitve, carine in ostali davki (Wang et al., 1999, str. 66).

Do leta 1984 kitajska podjetja niso plačevala davkov, temveč so celoten dobiček prenesla na državo. V primeru uspešnega poslovanja in izpolnjevanja planirane proizvodnje so lahko obdržala 4,5% dobička za plačilo dodatnih bonusov delavcem.

Po tem letu pa so dobički podjetij postali predmet obdavčitve. Davčne stopnje niso bile enotne. Razlikovale so se po regijah ter bile odvisne od ekonomske pomembnosti in socialne primernosti podjetja. Da bi država ohranila predhodno lastniško strukturo, je velika in srednja državna podjetja obremenila s 55% davkom na dobiček ter manjša z od 10% do 55%. Kolektivna podjetja so bila obdavčena z 8-stopenjsko progresivno lestvico z najvišjo stopnjo 55%. Najbolj obdavčena so bila privatna podjetja, in sicer kar z 60%. Nasprotno pa je bila država veliko bolj naklonjena podjetjem s tujim kapitalom, ki so morala plačevati državi 30% in lokalnim vladam še dodatne 3% davka iz dobička.

Poleg davka iz dobička so morala podjetja plačevati še posebne davke na dobiček ter tako imenovan »prilagodljiv davek«, s katerim so kompenzirali različno profitabilnost podjetij, ki je nastala zaradi različnih zunanjih dejavnikov, kot je npr. struktura administrativnih cen v povezavi s stroški produkcijskih faktorjev. Glede na omenjene davčne obremenitve so podjetja v državni lasti obdržala le približno 22,4% ustvarjenega dobička (Yaobin, 1995, str. 154).

Hkrati z zgoraj omenjenimi reformami so uvedli tudi sistem pogodbene obveznosti med vodstvom podjetja in centralno ali lokalno vlado, po katerem je postala celotna davčna obveznost podjetja predmet pogajanj na osnovi posameznih primerov. Določena je bila minimalna vsota dobička, ki naj bi ga podjetje ustvarilo in preneslo na državo, presežek pa so lahko podjetja obdržala v celoti ali pa je bil obdavčen po minimalni stopnji. V ta sistem, ki je puščal podjetjem okoli 43% dobička, je bilo leta 1990 vključenih 84% vseh industrijskih državnih podjetij.

Drugi vidik davčnih reform je bila uvedba štirih posrednih davkov in sicer davka na proizvodnjo, davka na dodano vrednost, podjetniškega davka ter davka za vzdrževanje in gradnjo urbanih

okolij. Poleg povečanja celotnega dohodka države je bila njihova funkcija kompenziranje razlik v profitabilnosti podjetij, ki izhaja iz nepopolne narave cenovnih reform.

Davčni sistem in davčne stopnje, kot jih poznamo danes, so posledica reform iz leta 1994. Januarja 1994 so ukinili sistem pogodbene obveznosti in uvedli enoten 33-odstotni davek na dobiček za vsa domača podjetja, ne glede na tip lastništva, z dodatnima stopnjama za manj uspešna podjetja – 18-odstotni davek iz dobička za podjetja z letnim dobičkom pod 30.000 RMB ter 27-odstotni davek iz dobička za podjetja z dobičkov v višini od 30.000 do 100.000 RMB.

Stari kitajski trgovinski in industrijski davek je nadomestil davek na dodano vrednost, ki ima višjo 17-odstotno ter znižano 3-odstotno stopnjo za kmetijske in prehranske proizvode. 75% zbranega davka gre takoj v državno blagajno, ostalih 25% pa obdržijo lokalne oblasti. Pri tem moram opozoriti, da se davek na dodano vrednost primarno obračuna na fizične proizvode in ne na storitve. Od luksuznih dobrin, kot so alkohol, tobak in avtomobili, je treba plačati v Kitajski do 45% potrošniškega davka in gre v celoti v blagajno centralne vlade. Na izvozne dobrine se ne plačuje davka. Tako Kitajci kot tudi tujci morajo plačevati davek od dohodka. Lestvica je progresivna z najnižjo stopnjo 5% in najvišjo 45%.

3 POLITIKA ODPRTIH VRAT

Do leta 1978 so bile povezave Kitajske s svetovnim gospodarstvom pod strogim centraliziranim nadzorom, potem pa je vlada s sklopom reform s skupnim imenom politika odprtih vrat te povezave liberalizirala in odprla kitajsko navzven. Reforme so se nanašale na področje mednarodne trgovine, režima deviznega tečaja, tujih investicij in ustanovitve odprtih ekonomskih con.

3.1 Zunanja trgovina

Pred reformami je bila za Kitajsko značilna visoka stopnja zaprtosti gospodarstva. Izvoz Kitajske je predstavljal 4,5%, uvoz pa 4,7% BDP. Zunanja trgovina je bila namenjena predvsem zapolnjevanju primanjkljaja nujnih potrošnih dobrin, ki so obsegale kar 90% celotnega uvoza države. Primarni proizvodi so predstavljali tudi več kot polovico izvoza, katerega glavni cilj je bil pridobivanje deviznih sredstev za plačevanje uvoza. Zunanja trgovina je igrala pasivno vlogo v razvojni strategiji države.

Ministrstvo za zunanjo trgovino je določalo in nadziralo letno raven izvoza in uvoza, trgovinski plan pa je izvajalo 12 zunanjetrgovinskih korporacij, organiziranih po proizvodnih linijah. Proizvajalci niso imeli neposrednega dostopa do zunanjih trgov. Del proizvodnje, ki je presegala planirano količino za domače tržišče, so prodali zunanjetrgovinskim korporacijam po domačih cenah, te pa so blago izvozile in prodale devize Ljudski banki Kitajske po uradnem deviznem tečaju. Vsi dobički in izgube so se stekale v državno blagajno.

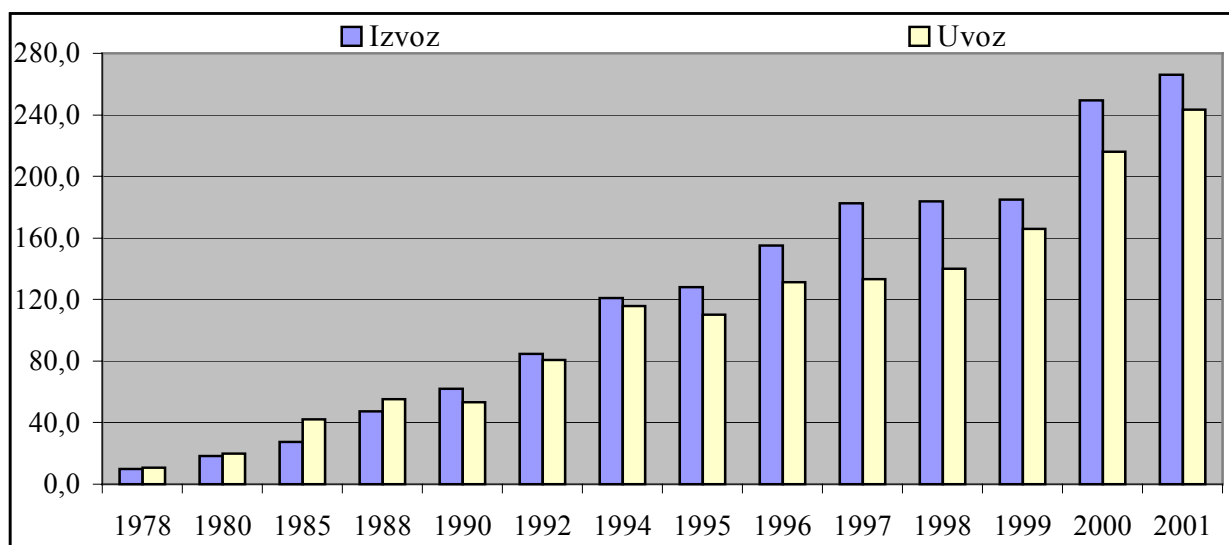
Leta 1978 pa je vlada Kitajske sklenila, da bo razširila gospodarske povezave s tujimi deželami in s tem dosegla hitrejšo modernizacijo in večjo učinkovitost domačega gospodarstva. Uvedeni so bili ukrepi administrativne decentralizacije zunanje trgovine. Pravico do ustanovitve zunanjetrgovinskih korporacij so dobile tudi lokalne vlade. Leta 1988 so razširili obseg poslovanja sistema agencij, preko katerih so zunanjetrgovinske korporacije za plačilo opravljale blagovne transakcije, ter prvič dovolili domačim podjetjem neposredno udeležbo v zunanji trgovini.

Število proizvodov, ki jih je določal plan, se je postopoma zmanjševalo. Medtem ko je trgovinski plan leta 1978 pokrival celoten izvoz in uvoz, je v letu 1991 zajemal le še 15% izvoza in 20% uvoza. Izvoz in uvoz so nadzirali preko sistema dovoljenj. Število proizvodov pod sistemom dovoljenj se je časovno spreminjalo, odvisno je bilo predvsem od stanja plačilne bilance in domačih zalog.

Na količino in sestavo zunanje trgovine so pomembno vplivale tudi carine. Te so doživele večkratno znižanje in so padle od povprečne stopnje nad 50% v začetku 80. let na 15% v letu 2000. Ob tem je potrebno dodati, da je mnogo proizvodov in storitev oproščeno plačila carine. Glede na to da je veliko blaga višjega carinskega razreda uvoženo ilegalno, znaša prihodek od carin le 3% vrednosti celotnega uvoza oziroma je ta delež v državnih prihodkih v letu 2000 znašal okoli 6% (Tseng et al., 2002, str. 7).

Obseg gospodarskega sodelovanja s tujino je vse od ustanovitve republike strmo rasel. Stagniral je le v 60. letih zaradi prekinitve odnosov z največjo trgovinsko partnerico nekdanjo Sovjetsko zvezo in za kratek čas po azijski krizi. Vrednost izvoza in uvoza v letu 2001 je bila kar 27 oziroma 22-krat večja kot v letu 1978. Delež Kitajske v svetovni trgovini se je povzpел iz 0,3% v letu 1978 na 3,9% v letu 2001. Pred njo so le Združene države Amerike, Nemčija, Japonska, Francija in Velika Britanija.

Slika 4: Izvoz in uvoz Kitajske v izbranih letih v obdobju od leta 1978 do leta 2001 v mia USD

Vir: Lardy, 2000 in International Financial Statistics, 2002, str. 236.

Do leta 1990 je vrednost uvoza presegala vrednost izvoza, od tega leta naprej pa plačilna bilanca Kitajske izkazuje trgovinski presežek, čeprav se le-ta v zadnjih letih zmanjšuje. Leta 2000 je vrednost izvoza znašala 249,2 mia USD (34,7% več kot leto poprej), vrednost uvoza pa 216,1 mia USD (30,4% več kot leto poprej). Delež izvoza in uvoza v BDP se je tako povzpел na 25,9% oziroma 23,2%. Tak vzpon gre pripisati predvsem visoki 4,7% rasti svetovnega gospodarstva ter okrevanju po azijski krizi, ki je prizadela tudi kitajsko trgovino.

Leta 2001 se je izvoz glede na predhodno leto povečal le za 6,8%, uvoz pa za 12,7%. To je izjemen uspeh, saj je Kitajska dosegla te rezultate v času, ko je svetovno gospodarstvo doseglo najnižjo točko po letu 1982. Svetovni izvoz se je v istem obdobju zmanjšal za 4,1%, uvoz pa za 3,9% (China Becomes World's 6th Largest Foreign Trader, 2002).

Izvoz je v obdobju od leta 1978 do leta 2000 rasel s povprečno stopnjo 16%. Največ je pridobila provinca Guangdong. Medtem ko je bila leta 1978 po izvozu na tretjem mestu (za Shanghai-jem in Liaoning-om), je bila leta 1996 daleč pred drugimi provincami s 34-odstotnim deležem v izvozu. Na sploh so obalne province bolj izvozno usmerjene kot notranje. Čeprav je njihov delež v celotnem izvozu padel iz 93% v letu 1978 na 87% v letu 1996, le-ta še vedno ostaja visok.

Tudi pri geografski distribuciji uvoza v času reform ni bilo veliko sprememb. Deleži v letu 1996 so bili podobni kot pri izvozu: 87%, 8% in 5% za obalne, notranje in zahodne province. Kot najbolj uspešna se je ponovno izkazala provinca Guangdong, ki je leta 1996 uvozila za 40% vrednosti vsega uvoženega blaga in storitev (Demurger, 2002, str. 23).

Visoka zunanjetrgovinska aktivnost v obalnih provincah je povezana z neposrednimi tujimi investicijami, ki so se stekale v tam odprte ekonomske cone, saj so podjetja s tujim kapitalom bolj izvozno naravnana kot domača. Kar 50% celotnega izvoza in uvoza v letu 1999 so naredila podjetja s tujim kapitalom. V uvozu teh podjetij prevladujejo kapitalne dobrine in polproizvodi, ki jih po finalizaciji na Kitajskem pošiljajo nazaj na svetovne trge. Struktura izvoza in uvoza tako vse bolj odseva odločitve podjetij s tujim kapitalom.

Izvoz Kitajske je v 80. letih zajemal pretežno primarne proizvode. Glavni vir zaslужka deviz so predstavljala oblačila in tekstil ter petrolejski proizvodi, predvsem surova nafta s 25-odstotnim deležem v celotnih izvoznih prihodkih. V 90. letih pa je narasla proizvodnja in izvoz končnih industrijskih proizvodov. Leta 2000 so bili vodilni izvozni artikli stroji in transportna oprema s 42,3-odstotnim deležem v izvozu. Oblačila in tekstil še vedno zavzemajo pomemben delež v izvozu (21,0%), čedalje večji delež pa pridobiva računalniška in telekomunikacijska oprema (10,8%). Na uvozni strani je struktura podobna. 45,7% uvoza predstavljajo stroji in transportna oprema.

Največji kitajski zunanjetrgovinski partner je Japonska. Zunanja trgovina med Japonsko in Kitajsko je v letu 2000 dosegla 81,38 mia USD. Ostali najpomembnejši zunanjetrgovinski partnerji Kitajske so ZDA, Hong Kong in države Evropske unije.

Kitajski je uspela integracija v svetovno trgovino. Daleč najpomembnejši uspeh je doživela septembra lani, ko je postala članica WTO, s čimer so se zaobljubili k večji odprtosti: znižanje povprečnih carinskih stopenj za industrijske proizvode pod 10% do leta 2005, ukinitvev carin za proizvode visoke tehnologije, postopna odprava večine necarinskih omejitev,...

Kot pričakovano je priključitev Kitajske k WTO spodbudila nadaljnjo rast zunanje trgovine. Izvoz v prvem četrtletju letošnjega leta se je povečal za 9,9% glede na isto obdobje v preteklem letu in dosegel 64,7 mia USD, uvoz pa je znašal 57,4 mia USD oziroma 5,2% več kot v prvem četrtletju predhodnega leta (Xianlong, 2002).

Na razvoj zunanje trgovine Kitajske vplivajo rast svetovnega gospodarstva, stabilno povpraševanje na mednarodnih trgih, razvoj domačega gospodarstva (stabilna finančna politika, močna podpora prestrukturiranju gospodarstva), spodbuda zunanjetrgovinskega poslovanja in navsezadnje članstvo v WTO.

Kitajska namerava v bodoče razvijati zunanjo trgovino z večjim poudarkom na kakovosti in učinkih rasti zunanjetrgovinskega poslovanja. Večjo kakovost proizvodov in gospodarnost pri zunanjetrgovinskem poslovanju lahko doseže z dodatno zakonodajo, s sistemom pospeševanja gospodarstva, usklajenimi s pravili WTO, s tržnim okoljem in konkurenčnostjo. Pomen prvotnih konkurenčnih prednosti, kot so nizki stroški v predelovalni industriji, se zmanjšuje, povečuje pa se skrb za okolje in nadzor nad izkoriščanjem primarnih virov.

Po predvidevanjih Azijske razvojne banke bo Kitajska do leta 2020 postala največji trgovski partner v vzhodni Aziji in zamenjala ZDA kot najpomembnejšo zunanjetrgovinsko partnerico Japonske. V trgovinski bilanci z Azijo bo izkazovala deficit, z ostalim svetom pa presežek.

3.2 Sistem menjave

V zgodnjih fazah procesa reform so kitajske oblasti uvajale različne načine spodbujanja izvoza. Izvozna podjetja so morala svoje devizne zasluzke menjati po uradnem tečaju. Obdržala so lahko le določen znesek, ki ga je določila Državna administracija za nadzor menjave in se je navadno gibal okrog 25% celotnega zasluzka. Del te kvote (običajno polovico) so si podjetja razdelila z lokalnimi oblastmi, ostanek pa so lahko zamenjala v posebnih centrih za menjavo po tržnem menjalnem tečaju (Bell et al., 1991, str. 9).

Istočasno z uradnim menjalnim tečajem so obstajali tudi vzporedni menjalni tečaji, vendar le za določene transakcije. Leta 1981 so vpeljali enoten tečaj za notranjetrgovinske transakcije, ki je bil vedno nekoliko višji od uradnega menjalnega tečaja in tako pospeševal izvoz in omejeval uvoz. Sčasoma je uradni tečaj devalviral in leta 1984 so ga izenačili z vzporednim tečajem.

Sistem dvojnih tečajev so ponovno vpeljali leta 1986. Sprva je bil dostopen le tujim podjetjem, leta 1988 pa so ga začeli uporabljati tudi domači podjetniki. Sistem je poleg uradnega tečaja

vseboval še tržno določen tečaj, ki se je oblikoval med udeleženci v centrih za menjavo. Do poenotenja trgov deviz v letu 1994 se je preko 80% deviznih transakcij odvijalo po tržnem tečaju.

Leta 1988 so povečali devizno kvoto za domača podjetja v nekaterih sektorjih industrije in regijah. Dodatno so istega leta vpeljali sistem, ki ureja razdelitev deviz med centralnimi in lokalnimi oblastmi. Province, mestna okrožja in večja mesta so podpisala triletno pogodbo z Ministrstvom za zunanje ekonomske odnose in trgovino. S pogodbami so določili letne cilje izvoza, delež razdelitve deviz oblastem in višino možnih izvoznih subvencij v tem obdobju.

Rezidenti Kitajske so devize, ki so jih pridobili z delom ali na kak drug način, lahko nalagali na devizne račune določenih domačih bank. Nakup tuje valute za potovanje ali kak drug opravičljiv razlog je bil mogoč le z dovoljenjem Državne administracije za nadzor menjave in sicer le v višini nujnih stroškov. Vsi nakupi tuje valute so se izvajali preko centrov za menjavo.

Tujci so devize, ki so jih prinesli iz tujine ali zaslužili z delom v tujih podjetjih, morali zamenjati za devizne certifikate denominirane v kitajski valuti. Le-te so lahko uporabljali za domače transakcije, in sicer so bile cene blaga in storitev za devizne certifikate nižje od cen v domači valuti. Ob izhodu iz Kitajske so tujci lahko zamenjali največ 50% certifikatov po uradnem tečaju ob predložitvi dokumentov o njihovem nakupu.

Z novim menjalnim režimom iz leta 1986 se je uradni tečaj vezal na ameriški dolar. Do aprila leta 1993 je depreciral za 33% glede na tečaj iz leta 1986 in 70% glede na tečaj iz leta 1980. Kitajske oblasti so se zato odločile, da je treba menjalna tečaja združiti in zagotoviti stabilnost valute. To se je zgodilo 1. januarja 1994 z nominalno devalvacijo valute za približno 50%. Hkrati so ukinili tudi devizne certifikate.

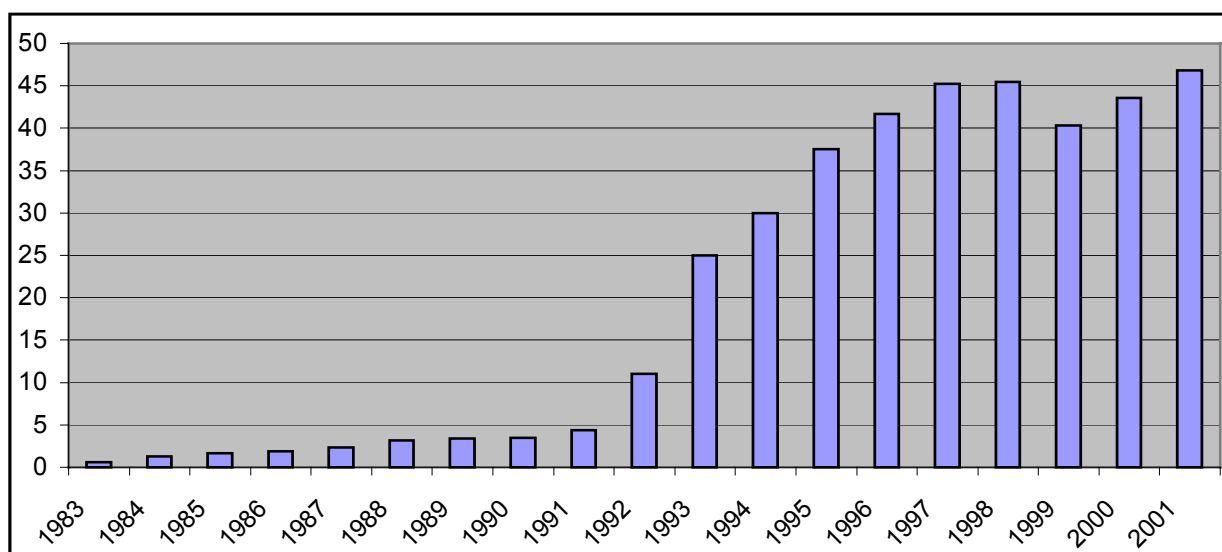
Po azijski krizi leta 1997, ko je večina valut azijskih dežel deprecirala, se je kitajska vlada odločila, da vrednost domače valute ne bo spreminjala, čeprav se bo tako njihov izvoz glede na druge dežele podražil. S tem ukrepom so preprečili nadaljnjo širitev finančne krize. Enotni tečaj yuana danes je stabilen in izraža povpraševanje in ponudbo deviz s strani finančnih institucij, ki delujejo na medbančnem deviznem trgu.

3.3 Tuje investicije

Leta 1979 je začela Kitajska izvajati aktivno politiko pridobivanja tujega kapitala preko neposrednih tujih investicij (FDI). Popolnoma so spremenili investicijsko klimo: sprejeli so tujemu kapitalu naklonjeno zakonodajo, socialistična podjetja so začela vlagati v izboljšanje infrastrukture, mednarodnim podjetjem pa so bile dane ugodnosti, kot so poceni zemljišča, nizka obdavčitev in tarifne ugodnosti.

Omenjena politika je dosegla spektakularne rezultate: vrednost FDI se je skoraj iz nič na začetku reform povzpela na približno 45 mia USD v letu 1997 in 1998. Glavni val FDI se je začel leta 1990 kot posledica Deng Xiaopingovega obiska južnih obalnih provinc in navdušenja nad učinki reform. Na spodnji sliki lahko opazimo rahel padec FDI v drugi polovici 90. let, kar gre pripisati azijski krizi, vendar se je tok FDI leta 2000 ponovno okrepil zaradi pričakovanja kitajske pridružitve k WTO in je njihov delež v BDP znašal skoraj 5% (Tseng et al., 2002, str. 3). Lansko leto so zabeležili rekorden obseg FDI, in sicer kar 46,8 mia FDI. Pozitivni trend se nadaljuje tudi v letu 2002. V prvi četrtini leta se je na Kitajsko steklo 10 mia FDI oziroma 27,6% več kot v istem obdobju preteklega leta.

Slika 5: FDI v Kitajsko v obdobju od leta 1983 do leta 2001 v mia USD

Vir: Tseng et al., 2002, str. 3.

Ko spremljamo podatke o vrednosti FDI, je potrebno opozoriti na možnost, da so dejanske številke nižje, kot pa jih navajajo statistike. Lokalne oblasti rade pretiravajo o vrednosti FDI, da bi jih tako pritegnile še več, hkrati pa tuji investitorji prikazujejo višje investicije, da si zmanjšajo davčno osnovo. Podrobnejši pregled tudi kaže, da veliko tujega kapitala dejansko izvira iz kitajskih in tajvanskih podjetij, ki ga preko hongkonških podružnic kanalizirajo nazaj na Kitajsko in tako koristijo davčne olajšave za tuje vlagatelje.

Leta 1990 je Kitajska postala za ZDA druga največja prejemnica FDI na svetu ter največja prejemnica FDI med deželami v razvoju. Kar 25 – 30% vseh FDI v dežele v razvoju se steka v Kitajsko. Že tradicionalno sta glavni vir tujih investicij Hong Kong ter Tajvan. V začetku 90. let se je z vstopom multinacionalk iz Evrope, Amerike in Japonske njuna pomembnost sicer zmanjšala, vendar še zmeraj prispevata skupaj skoraj polovico vseh FDI. Za hongkongške in tajvanske investicije so bili značilni dodelavni posli in vlaganje v delovno intenzivne panoge, medtem ko je bil za investicije razvitih dežel značilen prenos tehnologije in osredotočenost na sektorje z visoko dodano vrednostjo. Velika transnacionalna podjetja, ki so najbolj prisotna na kitajskem trgu, danes delujejo na pozitivni ničli. Vendar vztrajajo in sanjajo o bleščeči prihodnosti na kitajskem trgu, predvsem zaradi vzgajanja Kitajcev v potrošnike zahodnega tipa.

Največji del FDI, to je 60%, gre v industrijo. Prvotno so se tuje investicije stekale predvsem v delovno intenzivne panoge (tekstilna, predelovalna in pohištvena industrija), kasneje pa je prišlo do večje diverzifikacije v visoko tehnološke (farmaceutvska in medicinska podjetja, elektronika) in kapitalno intenzivne panoge (naftne rafinerije). Nedavno je postal pomemben cilj FDI sektor nepremičnin, kamor je danes namenjenih 24% vseh FDI na Kitajskem.

Tujci v Kitajski iščejo možnost zaslužka s poceni delovno silo ali pa si z investicijami zagotavljajo prostor na kitajskem trgu, ki danes sicer še ni profitabilen, obljublja pa veliko. Povprečni stroški dela na uro so leta 2000 znašali 0,44 USD, nižji so bili samo še v Indiji in Indoneziji. Posebno poceni je delo menedžerjev, čeprav to ne velja za poslovne centre kot Šanghaj. Po podatkih časopisa Economist Intelligence Unit je glede poslovnih stroškov na 4. mestu.

Na začetku reform je Kitajska dovoljevala tuj kapitala samo v obliki mešanih podjetij (izjema v posebnih ekonomskih conah), leta 1986 pa so sprejeli nov zakon, po katerem lahko tujci investirajo v podjetja v popolni tuji lasti na ozemlju celotne Kitajske. Danes se več kot polovica FDI steka v podjetja v popolni tuji lasti. Izmed 500 največjih svetovnih multinacionalk jih danes več kot 400 investira v kitajsko gospodarstvo.

Leta 1995 je Ministrstvo za zunanje ekonomske odnose in trgovino objavilo nove predpise, po katerih so FDI razdeljene v 4 kategorije: zaželjene, dovoljene, omejene in prepovedane. Tuje investicije so zaželjene in dovoljene v industriji, ki uvaja novo in napredno tehnologijo, povečuje izvozne zmogljivosti in boljšo kvaliteto proizvodov ter uporablja lokalne vire v centralnem in zahodnem delu Kitajske. Prepovedani ali omejeni pa so projekti, za katere je bila tehnologija že uvožena ali razvita na Kitajskem, proizvodnja pa zadovoljuje tržno povpraševanje, industrijske panoge, kjer obstaja državni monopol, odobravanje tujih naložb pa je v poskusni fazi, ter projekti, ki predvidevajo raziskovanje in/ali izkoriščanje redkih ali plemenitih rudnih bogastev. Z novimi predpisi so hoteli doseči večjo geografsko razpršenost tujih investicij ter jih usmeriti v prednostne sektorje kot na primer izvozno usmerjene in visoko tehnološke panoge, kmetijstvo in infrastrukturo.

Kljub ugodnim rezultatom politike odprtih vrat pa mednarodne korporacije v prvem desetletju reform niso vstopale na kitajski trg po pričakovanjih. Tuja podjetja so se pritoževala nad nepotrebnimi regulacijami in številnimi zahtevanimi dovoljenji. Projekti, ki jih je odobrila višja instanca, niso bili nujno odobreni na nižji ravni. Poleg tega se je veliko podjetij pritoževalo nad operativnimi težavami, kot so zakoni o delovni sili, ki niso dovoljevali prosto zaposlovanje in odpuščanje delavcev, težavami pri nabavi visoko kakovostnih surovin, pomanjkanjem avtonomnosti podjetja in nezmožnostjo, da bi dobičke odnesli s Kitajske. Velik problem je bila tudi nerazvita infrastruktura, zlasti pereči sta bili področji komunikacij in transporta. Oviro tujim investicijam je predstavljala tudi omejena pravica do uporabe zemljišč.

FDI se po provincah močno razlikujejo. Odvisne so predvsem od velikosti posameznih trgov, ravni razvitosti infrastrukture in geografske lokacije. V začetku 80. let so bile FDI omejene

predvsem na obalne province, kamor so leta 1983 tujci plasirali 93% vsega kapitala, od tega samo v provinco Guangdong 69%. Kljub poskusom vlade, da bi del FDI usmerila tudi v notranjost in zahodne province, je levji delež FDI še vedno namenjen v obalne province. V obdobju od leta 1983 do leta 1998 so vzhodne province prejele skoraj 88% vseh FDI, medtem ko so centralne in zahodne province prejele vsaka po 9% oziroma 20% FDI.

Ker je Kitajska kapitalno revna dežela, delujejo FDI kot pomemben komplementaren in suplementaren vložek. Vplivi so najbolj vidni v obalnih in južnih provincah, ki uživajo najhitrejšo gospodarsko rast in izboljšanja gospodarskega standarda. Glavne posledice FDI lahko strnemo v naslednjih nekaj točk:

- 1) FDI so ustvarile številna delovna mesta. Upošteva se samo neposreden vpliv, se je število zaposlenih v podjetjih s tujim kapitalom v obdobju od leta 1991 do leta 1999 početrilo. Leta 1999 je bilo v teh podjetjih zaposlenih 6 mio Kitajcev oziroma 3% kitajske urbane delovne sile.
- 2) FDI so ustvarile dinamičen in konkurenčni industrijski izvozni sektor. Trgovina na Kitajskem je od leta 1978 rastla 4,5-krat hitreje kot svetovna. Podjetja s tujim kapitalom so imela pri tem uspehu ključno vlogo. V obdobju od leta 1985 do leta 1999 se je delež podjetij s tujim kapitalom povečal iz 1% na 45%. Prispevala so polovico rasti izvoza in eno tretjino rasti uvoza v omenjenem obdobju.
- 3) FDI so pospešile rast BDP neposredno z ustanovitvijo podjetij s tujim kapitalom ter posredno s pozitivnim vplivom na domača podjetja. Podjetja s tujim kapitalom so namreč najbolj dinamična in produktivna podjetja v kitajskem gospodarstvu. Njihov proizvod v industrijskem sektorju je v obdobju od leta 1994 do leta 1999 v primerjavi z ostalimi industrijskimi podjetji rasel kar 4-krat hitreje. Zaradi prisotnosti tujih podjetij se je povečala trgovina, kar je pozitivno vplivalo na domača podjetja. Z navezovanjem medsebojnih stikov so kitajska podjetja pridobila novo tehnologijo in upravljalna znanja.

Veliki domači trg, poceni delovna sila in vse boljša infrastruktura z odprto naravnano politiko so bili glavni dejavniki, ki so pritegnili skupaj 350 mia FDI na Kitajsko po letu 1978. S priključitvijo k WTO lahko pričakujemo, da se bo vrednost FDI povečevala tudi v prihodnosti. Usmerile se bodo predvsem v terciarni sektor, kot so finance, telekomunikacije, veleprodaja in trgovino z nepremičninami. FDI bodo ostale pomemben vir rasti kitajskega gospodarstva, ki bodo pokrivale izgube državnega sektorja in zaposlovale delavce, ki bodo postali presežni v nadaljnjem prestrukturiranju državnega in bančnega sektorja.

3.4 Odprte ekonomske cone

V začetnih fazah procesa odpiranja kitajskega gospodarstva je bilo še vedno prisotno precejšnje nezaupanje vlade glede učinkov spodbujanja povezav s svetom, zato so vstop tujega kapitala omejili na določena področja (predvsem obalne province), kjer so ponudili bolj liberalno in tržno usmerjeno okolje s posebnimi davčnimi spodbudami za tuje investitorje.

Po zgledu izvoznopredelovalnih con v drugih azijskih deželah so leta 1980 odprli štiri posebne ekonomske cone (dalje: SEZ): tri (Shenzhen, Shanton, Zhuhai) v provinci Guangdong blizu Hong Konga ter eno (Xiamen) v provinci Fujian blizu Tajvana. Leta 1988 se jim je kot peta pridružila še Hainan.

SEZ so postale most med Kitajsko in ostalim svetom. Njihov cilj je bil spodbujati pritek tehnologije, kapitala, znanja in informacij. Igrale so tudi vlogo ekonomskega laboratorija, kjer se je poskusno uvajala nova gospodarska politika. Zaradi kontinuiranega prispevka k blagajni zunanje menjave so bile SEZ relativno proste in odmaknjene od vmešavanja vlade.

Njihova glavna privlačnost je ugodna davčna politika. Podjetja s tujim kapitalom, ki poslujejo v SEZ, plačujejo 50% nižje davke kot podjetja v ostalih področjih Kitajske. Omenjena davčna spodbuda pa velja le za podjetja, ki plasirajo kapital za obdobje daljše od 10 let. Posebne davčne obravnave so deležna podjetja, ki prinašajo na Kitajsko napredno tehnologijo, izvozijo več kot 70% lastne proizvodnje ali sodelujejo pri razvoju lokalne infrastrukture. Poleg tega imajo podjetja znotraj SEZ posebne ugodnosti pri plačilu carine.

S ciljem nadaljnjega povezovanja s tujino so oblasti leta 1984 odprla tujim investitorjem 14 obalnih mest z že izgrajeno industrijsko bazo in infrastrukturo. V primerjavi s SEZ manj neodvisne so nudile bolj fleksibilno investicijsko in davčno politiko kot ostala področja Kitajske. Nekatera so se povezala s sosednjimi okrožji in tako skupaj tvorijo večja razvojna področja, kot na primer dolina reke Pearl in Yangtze.

Znotraj 14 obalnih mest so odprli še posebne ekonomske in tehnološke razvojne cone, ki ponujajo podobne davčne spodbude kot SEZ. Tem so se kasneje pridružile še nove v dolini reke Yangtze ter v obmejnih in notranjih področjih. Največjo so odprli v Šanghaju. To je Pudong cona, za katero so značilne posebne ugodnosti, ki jih posebne ekonomske cone niso deležne.

V začetku 90. let so nastale tudi visoko tehnološke razvojne cone. Podobne so omenjenim ekonomskim in tehnološkim razvojnim conam, njihov cilj pa je privabiti čim več visokotehnoloških industrijskih podjetij.

4 KITAJSKA DANES

4.1 Kitajska danes, problemi in perspektive

Gospodarski razvoj Kitajske v letu 2001 je ime štiri glavne značilnosti:

- visoka rast BDP, ki se je med letom zniževala, tako da je dosegla letno raven 7,3%,
- težko breme recesije svetovnega gospodarstva,
- pomanjkanje gospodarskega zagona – podjetja v državni lasti so v težavah in edini dinamični področji sta trg nepremičnin in neposredno vlaganje tujcev,
- gospodarstvu grozi deflacija, potrošnja nima zagona in tako se je indeks cen povečal za 0,9%.

Kitajski notranji problemi, kot so vedno manjši dohodki kmetov, breme preoblikovanja državnih podjetij in nestabilnost poslovanja že saniranih državnih podjetij ter neizterljivi dolgovi domačih bank, bodo v prihodnje hudo breme in mnogi strokovnjaki napovedujejo, da bo leto 2002 preizkusno obdobje za uvajanje novih pravil igre v kitajskem gospodarstvu in da bo izvajanje gospodarskih reform v mnogočem vplivalo na celotno kitajsko družbo in njen političen razvoj.

Kitajska je dosegla stopnjo, ki kliče po pomembnih spremembah v načinu izvedbe reform. Razmere na posameznih področjih so danes veliko bolj odvisne od razvoja na ostalih področjih ekonomije kot pa na razvojnih politikah določenega segmenta. Ta soodvisnost je že povzročila nastanek nekaj »začaranih krogov«, najtežje bo rešiti tistega, ki povezuje slabo uspešnost podjetij s problemi bančnega sistema. V sedanji situaciji se morajo reforme osredotočiti na vsesplošno politiko razvoja bolj učinkovitega trga in alokacijo resursov. Preferenčni razvoj določenega sektorja, ki bi prevzel vodilno silo v ekonomiji, bi imel manj rezultatov kot v preteklosti in bi predstavljal večje tveganje za neuspeh.

Za leto 2002 si je vlada zastavila naslednje naloge in cilje (Xianglong, 2002):

- strukturne spremembe (podjetja v državni lasti, bančni sistem),
- pospešen razvoj kmetijstva,
- povečanje domače potrošnje,
- povečanje zaposlenosti,
- proaktivna fiskalna politika.

Kitajska industrija ima presežne kapacitete in je izredno fragmentirana. Ekonomija obsega je slabo izkoriščena (imajo 8.000 cementnih družb v primerjavi s 110 v ZDA). Uporabljajo zastarelo tehnologijo, tehnološki transfer, ki so ga pričakovali od tujih podjetij, ni bil velik. Tehnološki standardi največkrat ne dosegajo mednarodnih in kitajska podjetja zanemarljivo malo investirajo v raziskave in razvoj.

Problem avtonomnosti državnih podjetij in njihove profitne orientiranosti so skušali rešiti z zmanjšanjem intervencije države ter z vzpostavitvijo ustreznega poslovodstva. Dobro polovico podjetij so že preoblikovali (korporatizacija) v delniške družbe z upravnim in nadzornim odborom. Vendar so glavni menedžerji danes še vedno največkrat nastavljeni s strani lokalnih oblasti. Njihovo avtonomnost onemogoča odvisnost od političnih zvez glede položaja, nizka plača in dejstvo, da niso neposredno udeleženi v dobičku družbe. Tudi nadzorni odbor je le podaljšek menedžmenta in ne izvaja funkcije nadzora.

Na plečih države je, da začeti proces prestrukturiranja podjetij nadaljuje. Poslovanje podjetij je potrebno uskladiti s svetovnimi trendi. Država se bo morala umakniti iz podjetij ter jim dovoliti, da samostojno upravljajo in sprejemajo poslovne odločitve.

Sprejeti bo potrebno bolj transparentno in učinkovito zakonodajo. Najprej bi morali na novo opredeliti lastniške pravice. Podjetja v državni lastnini še zdaj ne morejo svobodno razpolagati s svojo zemljo in nepremičninami. Urediti bo potrebno zakon o intelektualni lastnini, ki je sedaj

nedorečen, kar mnoga tuja podjetja odvrta od investiranja na kitajski trg. Prav tako bo potrebno narediti nekaj na področju konkurence. Obstoječi zakoni ne prepovedujejo monopolov, kartelov ali kakih drugih združevanj ali dejanj, ki omejujejo konkurenco.

Najbolj blesteče uspehe v prihodnosti napovedujejo tekstilni industriji z nižjo dodano vrednostjo. Po ocenah naj bi se proizvodnja tekstila do leta 2005 podvojila. Nasprotno pa bodo domača podjetja v kapitalno ali tehnološko intenzivni industriji v primerjavi s tujo konkurenco zgubila na pomenu. Predvsem naj bi šlo za avtomobilska podjetja kot tudi za podjetja v kemični in metalurški panogi.

Kitajska bo v prihodnjih desetih letih postala največji svetovni avtomobilski trg. Danes pridejo na 1.000 prebivalcev 4 vozila, kar je precej pod svetovnim povprečjem. Do leta 2010 bo Kitajska potrebovala okrog 3 mio osebnih vozil. Domača podjetja se že združujejo, saj se zavedajo močne konkurence svetovnih avtomobilskih proizvajalcev na domačih tleh. Dodaten pritisk na zniževanje cen bo predstavljalo znižanje carinske stopnje na uvožene avtomobile iz sedanje 80% - 100% na 25% do leta 2006.

Kitajska je med svetovno največjimi uporabniki telekomunikacijskih izdelkov in storitev. Zaradi svoje geografske-politične zaprtosti se kljub nekaterim oviram kar najhitreje preoblikuje v informacijsko družbo. Prav tu in področje okoljevarstva sta potencialna sektorja za razvoj ter privlačnost za tuja podjetja.

Čeprav je Kitajska 2. največja svetovna prejemnica FDI, je še vedno veliko možnosti in prostora za nadaljnjo odprtost in širjenje obsega povezav s tujimi partnerji. Tuj kapital bo tudi v prihodnje zaželen in nujen pri prestrukturiranju gospodarstva. Z vstopom v WTO in s tem postopno liberalizacijo pravil igre za tuje podjetnike se zaključuje »join-venture« obdobje kitajskega gospodarstva, saj tovrstne združbe nimajo več ekonomske osnove. Začenja se obdobje podjetij v popolni tuji lasti, kjer bodo tuji podjetniki, tako proizvodna kot storitvena dejavnost, banke in zavarovalnice, samostojno poslovali na Kitajskem in v njeni zunanji trgovini.

Državna planska komisija je pravkar objavila, da lahko tuja podjetja investirajo v državna podjetja. Višino deleža sicer ni objavila, imeli pa bodo lahko celo večinski delež. V kratkem bo ukinjena ugodnejša davčna politika za tuja podjetja in bodo le-ta izenačena z domačimi. Namesto dosedanjih 15% bodo morala plačevati 33-odstotni davek iz dobička, razen podjetij v SEZ, kjer bodo dajatve znašale 15%.

Kot eden glavnih ciljev razvoja v letu 2002 so navedli tudi pospešen razvoj poljedelstva, ki je primarni vir zaposlitve 50% prebivalstva. Iz sistema komun so uspešno prešli na sodoben način kmetovanja z dolgoročnim zakupnim sistemom, ki pa se danes sooča s številnimi ovirami. Zaradi fizičnih omejitev, kot so zemlja in voda, bo Kitajska težko povečala produktivnost z obstoječimi vzorci produkcije. Uporaba gnojila je že sedaj na visoki ravni in večja uporaba pesticidov je omejena zaradi negativnih ekoloških učinkov.

Fundamentalne izboljšave v agrarnem sektorju so predvsem odvisne od razporeditve virov k delovno intenzivnim proizvodom. Veliko oviro predstavlja tudi državna žitna politika. Obsežne žitne rezerve in padajoče tržne cene žita so znižale agrarne dohodke in prispevale znaten padec v podeželski potrošni rasti. Vlada bo morala zmanjšati svoje intervencije v cene in odločitve o strukturi pridelkov, izboljšati infrastrukturo in funkcioniranje kreditnih kooperativ.

Raziskave kažejo, da bo tudi brez nadaljnjega odpiranja do leta 2010 približno 70 mio ljudi s podeželja ostalo brez dela, WTO naj bi k temu procesu prispevala samo 2 do 3 mio. Tudi ob najbolj optimističnih predvidevanjih bodo podjetja na podeželju zaposlila le majhen del teh presežnih delavcev. Če bodo hoteli zaposliti vse presežke s podeželja ter državnega sektorja in tudi vso novo delovno silo, bo morala zaposlenost v industrijskem in storitvenem sektorju rasti hitreje kot v preteklih letih.

Pomemben korak bo najprej vzpostavitev nacionalnega trga delovne sile z ukinitvijo ovir v medregionalnih migracijah. To ne bo omogočilo samo novih delovnih mest, temveč tudi večjo iniciativo za izobraževanje. Trenutno samo 16% otrok konča 1. stopnjo višje izobrazbe (16 let). Razviti bo potrebno nova podjetja in mesta, da se ne bo povečal pritisk na obalne province in tako zavrl njihovo rast. Vzporedno bodo potrebne reforme socialnih programov: višja kvaliteta izobraževanja in razvoj pokojninskega sistema.

Problem kitajskega trga je tudi nezadostna domača potrošnja, ki jo kitajske oblasti do danes niso uspele izboljšati. Največ potrošnik je država, medtem ko kitajska gospodinjstva raje varčujejo. To je znak, da prebivalstvo skrbi rastoča nezaposlenost in povečanje stroškov za zdravstvene in socialne zadeve. Kitajska namreč kljub temu da se označuje za socialistično državo, ni nikakršna socialna država. Kitajci nimajo obveznega zdravstvenega zavarovanja in šolanje je za kitajske razmere zelo drago. Hranilne vloge so se samo v preteklem letu povečale za 15%.

Domače povpraševanje poskušajo povečati z zniževanjem obrestnih mer, obdavčenjem dohodka od obresti, povišanjem plač državnim uslužbencem, ugodnejšimi potrošniškimi krediti bank in trgovin za nakupe stanovanj in trajnih potrošnih dobrin. Kitajski trg s svojimi 1,3 mia potrošniki zelo privlači tuje investitorje, ki komaj čakajo, da bodo Kitajci začeli bolj upravljati.

Kratkoročno se bo povečala potreba po proračunskih prihodkih, predvsem na račun višjih izdatkov za izobraževanje, raziskovanje in razvoj ter prestrukturiranje gospodarstva. Da bi omogočili dovolj denarja, bodo morali povečati davčne prihodke kot delež v BDP. Največ prostora je pri davku na dodano vrednost, ki ga po ocenah Svetovne banke uspejo izterjati le 70% (China in the World Economy, 2002, str. 69). Povečali se bodo tudi davčni prihodki iz naslova davka na storitve in osebni davki, saj obseg storitev in dohodki naraščajo.

S proaktivno fiskalno politiko bosta proračunski primanjkljaj in javni dolg narastla. Vendar je z vidika ekonomske moči in razvoja kitajski fiskalni deficit pod mednarodno kritično mejo in javni dolg je sprejemljiv. Kitajska se zaveda, da dolgoročno ne bo mogla izvajati ekspanzivne fiskalne

politike. Pazljivo bo morala nadzirati trende v makroekonomskih indikatorjih in se osredotočiti na politiko prilagajanja povpraševanja in ponudbe namesto povečevanja povpraševanja.

Glavna ovira prestrukturiranja realnega gospodarskega sektorja je neučinkovit finančni sistem, posebej bank. Te so obremenjene z neizterljivimi posojili, kar je posledica preteklega vmešavanja vlade v odločitve o kreditih državnim podjetjem, ki so delovali kot substitut manjšemu državnemu financiranju. Finančna disciplina je danes še bolj neenaka kot prej: zaradi zaostrenih posojilnih pogojev privatna podjetja zaradi slabih rezultatov denarja ne dobijo, še vedno pa so krediti dostopni državnim podjetjem.

Razvoj domačih bank je odvisen predvsem od uspeha reform njihove upravljalne strukture ter prestrukturiranja njihovih strank, to je državnih podjetij. Z uspehom na zgoraj navedenih področjih bo prisotnost tujih bank in ostalih finančnih institucij omogočila razvoj učinkovitega finančnega sistema.

Pričakujemo lahko tudi povečanje tujih investicij na trg kapitala. Na dolgi rok bo to sicer pomagalo k razvoju trgov, kratkoročno pa predstavljalo dodaten pritisk, saj so domače delnice glede na svetovni trg precenjene. Borzo bo potrebno odpreti vsem podjetjem, tudi kolektivnim in privatnim, ter ukiniti razlikovanje med A in B delnicami.

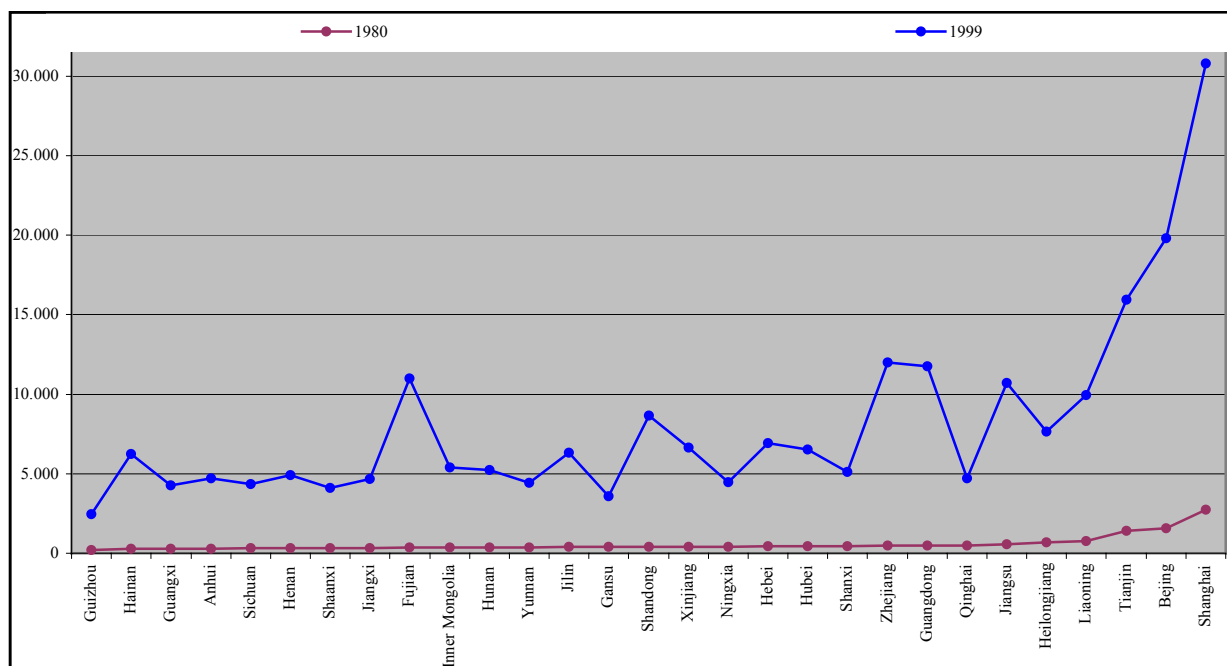
Trenutno smo ravno sredi 10. letnega plana (2001-2005). Napovedane reforme in projekti se že izvajajo in gospodarstvo kaže določen napredek. Ker bodo prihodnje pomlad potekale predsedniške volitve, lahko pričakujemo, da bodo ekonomske reforme za nekaj časa pustili ob strani. Analitiki za zadnjo petletko napovedujejo povprečno 7% letno stopnjo rasti BDP, ki naj bi leta 2010 dosegel 2-kratno vrednost iz leta 2000.

Glavna področja kitajskega investiranja v naslednjih desetih letih bodo po podatkih Državne komisije za planiranje in razvoj potekale v naslednjih sektorjih: infrastruktura (s poudarkom na razvoju zahodnih provinc), projekti varovanja okolja, izobraževanje in kultura, tehnološki razvoj in nabava tehnologije za posodobitev proizvodnje, izgradnja mest, servisna in svetovalna dejavnost ter turizem in rekreacija.

4.2 Neenakost med provincami

Nikakor ne moremo podcenjevati uspeha gospodarskih reform na Kitajskem; realni BDP na osebo je v obdobju od leta 1978 do leta 2000 rasel s povprečno letno stopnjo 9,5% in kazalci socialnega položaja so se znatno izboljšali. Vendar province sadov gospodarskega razvoja niso bile deležne v enaki meri. Bogatejše province so še bolj obogatele, medtem ko revnejše počasi capljajo za njimi. Tako je bil leta 1978 realni BDP na prebivalca najbogatejše province 9-krat višji od tistega v najrevnejši, leta 1999 pa ga je presegal že kar 13-krat (China in the World Economy, 2002, str. 27).

Slika 6: BPD na prebivalca po provincah v letu 1980 in 1999 v RMB

Vir: China in the World Economy, 2002, str. 27.

BDP na prebivalca v vseh kitajskih provincah se je v absolutnem smislu povečal, vendar z različno stopnjo rasti. V obdobju od leta 1978 do leta 1997 je najpočasneje rasel BDP na prebivalca v zahodnih provincah (od 5 do 7%), bolj so se izkazale osrednje (približno 9%), najhitreje pa je rasel v obalnih provincah (12%) (Aziz et al, 2001, str. 6). Šanghaj je še vedno kitajska najbogatejša, Guizhou pa najrevnejša kitajska provinca. Hierarhični položaj ostalih provinc glede BDP na osebo pa se je v obdobju od leta 1980 do 1999 bistveno spremenil. Na začetku reform so bile najvišje na lestvici uvrščene severno vzhodne province, leta 1999 pa so jih prehiteli obalne province skupaj z mestnimi okrožji.

Razvoj gre torej v smeri dveh polov, obalnih provinc na eni strani in ostalih provinc na drugi strani. Leta 1997 so obalne province prispevale kar 41,7% kitajskega BDP in morale z njim nahraniti 26,9% prebivalstva. Taka distribucija je predvsem posledica vzorca tujih direktnih investicij. Relativno bogatejše obalne province v primerjavi z notranjimi, čeprav z dražjo delovno silo, so zaradi boljše razvitosti, infrastrukture in geografske lokacije lahko pritegnile več tujega kapitala, ki je omogočil hitrejšo rast.

Posledica ekonomskega razvoja je manjša neenakost dohodka znotraj posameznih provinc ter večja neenakost med posameznimi provincah. Ekstrapolacija sedanjih trendov rasti za leto 2010 kaže na še večjo delitev na notranje na eni strani in obalne province na drugi strani. Priključitev Kitajske v WTO bo omenjeni proces še pospešila. Obalne province se bodo še bolj vključile v mednarodno trgovino in povečale svoj dohodek. Na drugi strani pa bo dohodek revnejših provinc, ki se preživljajo skoraj izključno s kmetijstvom, zaradi nižjih cen kmetijskih pridelkov padel.

Da bi omenjeni problem omilili, je kitajska vlada v okviru desete petletke sprejela politiko »Gremo na zahod«. S poudarkom na večjih investicijah, tehnološkem razvoju in izobraževanju v zahodnih provincah ter razvoju projektov za zaščito in ohranjanje okolja naj bi se razlike med provincami postopoma zmanjšale in s tem omogočile večjo socialno enakost znotraj države.

4.3 Razvoj zahodnih kitajskih provinc

Kitajska vlada je v okviru desete petletke že začela z razvojem manj razvitih zahodnih provinc in avtonomnih regij. To so Shaanxi, Gansu, Ningxia, Qinghai, Xinjiang, Inner Mongolia, Sichuan, Guizhou, Guangxi, Yunnan in Tibet. Gre za 56% celotne površine Kitajske, ki je zaostala in ekološko zanemarjena, ima pa polovico rudnih bogastev Kitajske.

Kitajska vlada in Državna planska komisija sta postavili okvirni načrt, po katerem naj bi težko industrijo zamenjali z lahko, usmerjeno v agroživilstvo. Tako bodo prebivalci z uporabo sodobne tehnologije lažje obdelovali polja in dosegali višje dohodke. BDP na osebo zahodnih provinc je leta 1999 znašal komaj 520 USD, kar je manj kot leta 1983, ko je znašal 560 USD. To pomeni samo 40% GDP na osebo razvitih obalnih provinc. Delo v tovarnah je predstavljajo le 8% dohodka prebivalcev, medtem ko je bil v razvitih obalnih provincah ta odstotek enak 80%.

Seveda ni pričakovati, da bodo zahodne province kljub ceneni delovni sili in energiji hitro dosegale dobičke, saj ni dovolj tehnologije in izkušenih delavcev. Potrebne bodo velike investicije v izobraževanje, telekomunikacije in delovno intenzivno proizvodnjo. Razvoj bo osredotočen tudi na znanstveno in tehnološko dejavnost.

Država je razmišljala, da bi v zahodnih provincah in avtonomnih pokrajinah po vzoru prvih pet SEZ razvila super SEZ, kjer naj bi bil poudarek na izkoriščanju naravnih virov. Do sedaj tega še niso storili. So pa pripravili najrazličnejše podjetniške spodbude za domače in tuje investitorje. Ministrstvo za zunanje ekonomske odnose in trgovino je oblikovalo pravila za investiranje v zahodnih provincah ter navodila in pomoč za tuja podjetja, ki bodo tam investirala. Posebne olajšave je pripravila tudi davčna uprava. Načrt vlade spremljajo tudi banke. Industrijska in komercialna banka Kitajske je polovico svojih posojil usmerila v zahodne province. Že leta 1999 je banka odobrila 13 mia USD, vendar s svojim plasmajem ni bila najbolj zadovoljna in je od takrat naprej izdajala posojila samo za skrbno nadzorovane projekte.

Danes ostaja predvsem pri državnem financiranju. Centralna banka zagotavlja, da bo v petih letih investirala 195 mia USD in takojšna sredstva za razvoj turizma, izobraževanja in hi-tech industrije. Zagotoviti pa bo potrebno tudi mehanizme za nadzor porabe sredstev, saj preti nevarnost korupcije, ki Kitajski ni neznana.

Premier Zhu Rongji poudarja, da obstajajo predvsem trije sklopi problemov, in sicer slaba infrastruktura, ekološka zanemarjenost in kot najhujše nezadovoljiva kvaliteta kadrov. Vodilni

kadri zahodnih provinc so navajeni na pomoč iz Pekinga in mnogo dodeljenega denarja je bilo tudi zapravljenega.

Med glavnimi projekti v zahodnih provincah so izgradnja železnic v obsegu preko 1.600 km, 17.000 km avtocest, letališče, plinovodi, vodno regulacijski projekti in postopna vzpostavitev »kontinentalnega mostu« (nekdanje svilene ceste), ki bo povezoval Šanghaj z Rotterdantom. V 13 provincah naj bi bilo pogozdeno 343.300 ha zemlje in 440.000 ha spremenjeno v pašnike. Država bo podpirala tudi razvoj visokega šolstva in univerz. Na tem področju imajo tudi ogromne zaloge mineralov, ki so ovrednotene na 4 trilijone USD. Gre predvsem za premog, nafto, plin, nikelj, baker in zlato. Zaradi zastarele tehnologije je izvleček kovine majhen. Z novo tehnologijo naj bi to popravili (Razvoj zahodnih kitajskih provinc, 2002, str. 4).

Projekti so se že začeli izvajati, kar se že kaže v izboljšanju življenjskega standarda prebivalcev zahodnih provinc. Velikopotezni načrti sicer ne gredo čisto po načrtu, vendar upajo, da jih bodo izpolnili do konca desetletnega obdobja. Kampanja »Gremo na zahod« mora uspeti, saj ne gre samo za razvoj, temveč tudi za etnična vprašanja.

4.4 Članstvo v WTO

Dne 17. septembra 2001 so bila v WTO končana pogajanja o pogojih za pristop Kitajske. Na ministrski konferenci v Katarju je bilo dne 10. novembra 2001 potrjeno besedilo protokola in tako je Kitajska po 15 letih pogajanj proglašena za 143. polnopravno članico WTO.

Pravila igre, ki jih diktira WTO, bodo preoblikovala gospodarstvo sedanje socialistične Kitajske, okrepila njene gospodarske reforme in vodila državo v neizbežno tranzicijo.

Na dolgi rok je vstop Kitajske v WTO rešitev, ki je ugodna tako za svetovno trgovino kot tudi za Kitajsko samo. V nekajletnem srednjeročnem obdobju se bo v kitajskem gospodarstvu sicer pojavilo nekaj problemov, posebno ker na Kitajskem zagotavljajo popolno in takojšnje spoštovanje pravil WTO. V nevarnosti so predvsem velika državna podjetja, ki izgubljajo konkurenčnost in bodo morala odpuščati delavce in iti v stečaj. V prav tako veliki nevarnosti je kitajsko kmetijstvo, ki je bilo doslej subvencionirano, v prihodnje pa subvencij ne bo več. Pričakuje pa se tudi še večja brezposelnost kmetov in delavcev ter preseljevanje v mesta in s tem možnost socialnih nemirov.

Vendar je Kitajska zmožna samostojno reševati perečo gospodarsko politiko. Kot azijska kriza leta 1997 ni bistveno prizadela kitajske gospodarske rasti in tudi trenutna svetovna recesija ne zmanjšuje dinamike rasti, tako ni dvoma, da bo vstop za Kitajsko sicer težaven, a ne neizvedljiv. Kitajsko rešuje izvoz, saj je z izvozno realizacijo 266,2 mia USD (leto 2001) sedma največja svetovna izvoznica. Neposredne tuje naložbe rastejo s povprečno letno stopnjo 23% in pričakovati je, da se bodo z vstopom v WTO še povečale.

Kitajski vstop v WTO pozdravljajo tudi njeni največji zunanjetrgovinski partnerji. Kot prva je odločitev pozdravila ZDA, saj je odprtje kitajskega trga izredno pomembno za njen izvoz poljedelskih izdelkov. Še pred lanskim 11. septembrom je nova ameriška administracija postavila Kitajsko in Daljni vzhod v središče svoje strateške politične in ekonomske pozornosti.

V nadaljevanju naj naštejemo samo nekatera najbolj pomembna področja sprememb s pričakovanimi posledicami za domača podjetja in kitajsko gospodarstvo (Pristop LR Kitajske k WTO, 2001, str. 18):

- **bančništvo**

Tuje banke bodo dve leti po vstopu v WTO lahko poslovale s kitajsko valuto s kitajskimi podjetji in pet let po vstopu s kitajskimi državljanji. To pomeni, da bodo tuje banke začele s celotnim bančnim poslovanjem, vključno s financiranjem trgovine, poslovanjem s kreditnimi karticami in z gotovino. Pričakuje se velik odliv lokalnega bančnega kadra iz domačih v tuje banke in tako v kratkem prevzem polovice bančnega trga Kitajske s strani tujih bank.

- **zavarovalništvo**

Kitajska je ob vstopu v WTO dovolila tujim zavarovalnicam kontrolo menedžmenta v zavarovalnicah s skupnim vlaganjem. Delež tujih zavarovalnic v skupnih podjetjih je omejen na 50%. V treh letih bo Kitajska ukinila geografske restrikcije in v 5 letih dovolila tujim zavarovalnicam prodajo življenjskih, zdravstvenih in pokojninskih zavarovanj. Zavarovalnice, ki se ne ukvarjajo z življenjskimi zavarovanji, bodo lahko po dveh letih popolnoma v tuji lasti.

- **poljedelstvo**

Carinske stopnje se bodo znižale iz 22% na 17%, kar bo pomenilo hud udarec za kitajsko poljedelstvo, predvsem za koruzo, sojo in meso. Uvoz navedenih izdelkov je cenejši, obenem pa so ti bolj kvalitetni.

- **telekomunikacije**

Tuji operaterji mobilne telefonije bodo lahko imeli v prvem letu kitajskega članstva v WTO 25-odstotni delež v lokalnih podjetjih. V letu 2003 se bo delež povečal na 35% in po treh letih na 49%. V internetnih in paging storitvah bo delež tujcev že v prvem letu znašal 30% (za področja Peking, Šanghaj in Guangzhou), se v dveh letih povečal na 50% in razširil na celotno Kitajsko. Vse to pomeni konkurenco domačim podjetjem, obenem pa tudi več dela za proizvajalce opreme.

- **energija in nafta**

Kitajska bo postopoma ukinila državni monopol in dovolila trgovanje privatnemu sektorju. V začetku bo država dala v trgovanje privatnemu sektorju 10% uvoza nafte in 4 mio ton naftnih izdelkov. Tri leta po vstopu v WTO bodo privatni trgovci lahko sodelovali v detajlistični prodaji in tujci bodo imeli najmanj 30% bencinskih črpalk. S tem bo končan monopol kitajske države v energetske sektorju.

- **tekstil**

Kvota na izvoz kitajskega tekstila bodo ukinjene konec leta 2005, ostal pa bo poseben težim do leta 2008. Na splošno bodo kitajska podjetja lahko izvažala več tekstila.

SKLEP

Kitajska, država z največjo populacijo in tretjo največjo površino, je politično in ekonomsko bolj decentralizirana kot katerakoli država ali zveza sveta. To ji je omogočilo eksperimentalno naravo reform, s katerimi so po letu 1978 skušali preoblikovati centralo plansko gospodarstvo v sodobno tržno usmerjeno državo. Kot je oče gospodarskih reform Deng Xiaoping govoril, so poskusili prečkati reko tako, da so čutili kamne pod bosimi stopali. Ni bilo šok terapij: če je bila reforma uspešna, so jo razširili, v nasprotnem primeru pa opustili.

Ekonomske reforme so vključevale zmanjšanje planskih kontrol, decentralizacijo odločanja, naslonitev na tržne sile pri določanju cene in proizvodnje, razvoj nedržavnih podjetij ter odpiranje Kitajske v svet.

Najprej so se reforme začele izvajati v agrarnem sektorju. Sistem komun je nadomestilo posamično obdelovanje zemlje. Večja odgovornost posameznikov je dvignila produktivnost, ki se je odrazila v dvigu življenjskega standarda ruralnega prebivalstva ter sprostitvi delovne sile iz kmetijstva v novo nastala podjetja.

Majhna in srednja velika kolektivna in privatna podjetja na podeželju in v mestih so sredi 80. let rasle kot gobe po dežju ter zaradi relativne neodvisnosti od vladnega vmešavanja postale ključni dejavniki hitre rasti industrije. Prehitela so podjetja v državni lasti, ki so kljub vladnemu subvencioniranju in preferenčnem tretmaju zgubila svojo vlogo na trgu.

Reforme, ki so se pokazale za uspešne v agrarnem sektorju, so prenesli na podjetja v državni lasti. Z uvedbo sistema pogodbene obveznosti so podjetja dobila večjo vlogo pri upravljanju, proizvodnji in odločitvah glede zaposlenih. Izkazalo se je, da je reforma državnih podjetij težko izvedljiva, kajti vključuje določitev lastninskih pravic in zmanjšanje presežne delovne sile. Podjetja so vse bolj tonila v rdeče številke, kar je slabo vplivalo tudi na banke, ki so zaradi manjših vladnih subvencij prevzele nalogo financiranja državnega sektorja.

Finančna pozicija bank se zaradi omejitve novih slabih posojil državnim podjetjem in ostalih ukrepov izboljšuje. Veliko konkurenco jim predstavljajo nebančni sektor ter tuje banke, ki so z vstopom v WTO svoje storitve razširile. Pomemben dejavnik razvoja finančnega trga predstavlja ustanovitev trga vrednostnih papirjev v letu 1981.

Oviro reformam gospodarskega sistema konec sedemdesetih let je predstavljal sistem cen. Liberalizacija cen se je pričela z uvedbo dvotirnega cenovnega sistema, ki je povečal vlogo tržno določenih cen. Neskladja v cenah so se zmanjšala.

Decentralizacija odločanja je zahtevala reformo tudi na makroravni. Izjemen porast investicij in povečanje denarne rasti sta bila glavna dejavnika ciklične inflacije. Za upočasnitev rasti gospodarstva je vlada uporabila kombinacijo administrativnih in posrednih ukrepov.

Glede fiskalne politike so vpeljava dogovornega sistema med podjetji in vlado ter sporazumi o delitvi dohodka med lokalno in centralno vlado vnesli dinamičnost v gospodarstvo, toda istočasno zmanjšali dohodke in zmanjšali možnost centralne vlade, da uporabi fiskalno politiko kot instrument za makroekonomsko upravljanje.

Kitajska se je konec 70. let začela odpirati v svet. Prvotno so tuj kapital usmerili v 4 specialne ekonomske cone na obali, kasneje pa so mu dovolili vstop na ostala področja. Tuj kapital je bil gonilna sila kitajske transformacije, vendar je hkrati povzročil delitev Kitajske na bogati in razviti obalni del ter nerazviti ostali del. Bolj enakomerno regionalno razvitost lahko pričakujemo z razpršitvijo naložb v zahodne in nerazvite centralne province v okviru kampanje »Gremo na zahod«.

Kitajsko članstvo v WTO je nov element, ki bo dodatno odprl kitajske trge in povečal možnosti za trgovanje. Za Kitajsko je to izreden izziv, saj bo po novem morala odpreti do sedaj zaščitena gospodarska področja in spoštovati ustaljene principe trgovanja. V določenem smislu gre za manjšo revolucijo v načinu razmišljanja in obnašanja. Vlada upa, da bo članstvo v WTO hkrati tudi orodje za modernizacijo ekonomskega sistema in posredno tudi lokalne administracije.

Tržno usmerjene reforme in naravnost k tujemu kapitalu so postavile Kitajsko za sedmo svetovno ekonomijo in drugo največjo prejemnico FDI. Povprečna letna stopnja rasti BDP od začetka reform do danes znaša 9,5%, prihodek na prebivalstva se je popeteril in država se je dvignila iz revščine.

Pa vendar omenjena visoka rast ne pomeni veliko, saj naj bi BDP na osebo šele letos presegel 1.000 USD. Kitajsko gospodarstvo se otepa s številnimi težavami. Trenutni problemi številka 1 so tranzicija sektorja podjetij v državni lasti v delniške družbe, problem finančnega, še posebej bančnega sektorja, obremenjenega z nerentabilnimi krediti, ter sistem socialnega varstva. Vseskozi pa obstaja latentna nevarnost v obliki brezposelnosti in pretoka podeželskega prebivalstva v mesta. Partija je še vedno najmočnejša sila Kitajske, ki seže povsod – v urade, domača in tuja podjetja ter življenje vsakega posameznega državljana.

Začenja se odkrita konfrontacija socialističnega in kapitalističnega sistema, ki ga bodo podpirali tuji podjetniki. Rezultati te konfrontacije bodo vidni šele čez nekaj let, zanesljivo pa je, da tako gospodarski kot politični problemi ne bodo lahko in za vse rešljivi na umirjen način.

Upam, da se bo uresničila napoved ekonomista Lawrence Summersa iz leta 1992: »Ko se bo nekoč pisala zgodovina poznega 20. stoletja, bo verjetno najpomembnejši dogodek revolucionarna sprememba Kitajske, ki bo komunistična samo še v teoretičnem smislu.«

Da, država, ki jo je Napoleon imenoval speči velikan, se je zbudila. Vse do leta 1500 je bila Kitajska najbolj razvita država sveta. Sicer ne verjamem, da bo v 21. stoletju po 600-letni vladavini Zahoda ta položaj dobila spet nazaj, zagotovo pa bo in že igra pomembno vlogo v svetovnem gospodarstvu.

LITERATURA

1. Agriculture in China and OECD countries: past policies and future challenges. Paris: OECD, 1999. 328 str.
2. Aziz Jahangir et al.: China's Provincial Growth Dynamics. Working Paper No. 3. Washington: IMF, 2001. 21 str.
3. Bell Michael W. et al.: China at the Threshold of a market Economy. Occasional Paper No. 107. Washington: IMF, 1993. 88 str.
4. Blejer Mario et al.: China: Economic Reform and Macroeconomic Management. Occasional Paper No. 76. Washington: IMF, 1991. 40 str.
5. Cao Yuan Zheng et al.: Chinese Economic Reforms: Past Successes and Future Challenges. London: The MIT Press Cambridge, 1997, str. 19–39.
6. China Becomes World's 6th Largest Foreign Trader.
[URL:<http://202.96.57.185:7777/Detail.wct?RecID=14&SelectID=1&ChannelID=1951&Page=1>], 10.5.2002.
7. China in the World Economy: The Domestic Policy Challenges. Paris: OECD, 2002. 76 str.
8. Demurger Sylvie: Economic Opening and Growth in China. Paris: OECD, 2000. 89 str.
9. Gao Guanjiang: Economic, Labour Market and Migration Development in China. Paris: OECD, 1999, str. 73-83.
10. Gregory Neil et al.: The Financing of Private Enterprise in China. Finance & Development, Washington, 38 (2001), 1, str. 15-17.
11. Harding Harry: China's Second Revolution. Washington: The Brookings Institution, 1987. 369 str.
12. Heytens Paul et al.: An Attempt to Profile the Finances of China's Enterprise Sector. Working Paper No. 182. Washington: IMF, 2001. 22 str.
13. Hsü Immanuel C. Y.: The Rise of Modern China. Fourth edition. New York: Oxford University Press, 1990, str. 645-904.
14. Lardy Nicholas R.: Is China a «Closed» Economy?
[URL: <http://www.brookings.org/views/testimony/lardy/20000224.htm>], 24.2.2000.
15. Pristop LR Kitajske k WTO. Gospodarske novice iz Kitajske, Peking, 7 (2001), str. 17–20.
16. Razvoj zahodnih kitajskih provinc: priložnost za slovensko gospodarstvo? Gospodarske novice iz Kitajske, Peking, 3 (2002), str. 3-5.
17. Schultz Poul et al.: Transformation of China's State-owned Enterprise. Global Change and Transformation. Copenhagen: Munksgaard International Publisher, 1993, str. 335-345.
18. Singh Ajit: The Plan, the Market and Evolutionary Reform in China. Geneva: UNCTAD, 1993. 36 str.
19. Solomon Robert: The Transformation of the World Economy. Second Edition. London: MacMillian Press, 1999. 217 str.
20. Tseng Wanda et al.: Economic Reform in China: a new phase. Occasional Paper No. 114. Washington: IMF, 1994. 84 str.
21. Tseng Wanda et al.: Foreign Direct Investment in China: Some Lessons for Other Countries. Policy Discussion Paper No. 3. Washington: IMF, 2002. 25 str.

22. Wang Jinnan et al.: Taxation and the Environment in China: Practice and Perspectives. Environmental Taxes: Recent Developments in China and OECD Countries. Paris: OECD, 1999, str. 61-108.
23. Xianglong Dai: China's Economy.
[URL: <http://www.imf.org/external/spring/2002/imfc/stm/eng/chn.htm>], 20.4.2002.
24. Yaobin Shi: Unifying the Enterprise Income Tax and Reforming Profit Distribution Between Government and State-Owned Enterprise. Reforming China's Public Finances. Washington: IMF, 1995, str. 151-163.

VIRI

1. The Europa World Year Book 2000. London: Europa Publications, 2000, str. 951-990.
2. International Financial Statistics. Washington: IMF, 2002, str. 234-236.
3. Map Collection. [URL: http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/China.jpg], 4.5.2002.
4. The United States – China Business Council.
[URL: <http://www.hubris.net/uschina.org/more.htm>], 4.5.2002.